

84(2-632.1/6

A-285

АРЖАН АДАРОВ
ҮРГҮЛҮН СҮҮШТИҢ СЫЗЫ

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Колич. пред. выдач.

3 ТМО Т. 1 млн. З. 3986

АРЖАН
АДАРОВ

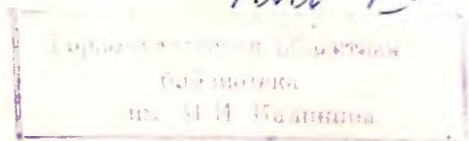
ҮРГҮЛҮ СҮҮШТИҢ
СЫЗЫ

Алтайдын бичиктер чыгарар
издательствозынын
Туулу Алтайдагы бөлүги . 1984

84/2 = 632.1/65

С (Алт.)
А 285

✓ 0
42251300

Адаров А. О.

A285 Боль моей любви: Стихи. (Художник В. Чукуев). — Горно-Алтайск: Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1984. — 104 с.

А. Адаровтын «Үргүлji сүүштин сызы» деген жуунтыга поэттин калганчы өйлөрдө бичиген үлгерлери кирген. Бичик эки бөлүктөн турат. «Түнгүрим менин, түпүлде» деген бөлүккө автордын төрөл орооны, алтай жери ле албатызы, оlorдын жадын-жүрүми ле ижи-тожы **керегинде үлгерлер** кирген. «Өскө телекей чырайы» деген бөлүкте гран ары жанына жүреле, **бичиген үлгерлер** жарлалган.

А 70403 — 024 71 — 84
М 138 (03) 84

© Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1984

ТҮНҮРИМ МЕНИҢ, ТҮПҮЛДЕ

МЕН АЛТАЙДЫҢ ТООРЧЫГЫ

Алтайымда улу каңыл мөш
Тогузон тогус олбыкту,
Жажыл бӱрлери жайылган,
Жайканышкан будакту.

Ол будактар бирӱзинде
Отурым мен — тоорчыгаш.
Алтайды, жӱрӱмди кайкаган —
Жынкылдаган жаңарлаш.

Кем жӱректӱ — ол уксын.
Укпаза канайдар? Кайдалык.
Бӱрлер шуулап жайканзын,
Жӱрӱм бар да — жыргайлык.

Алтай бар да — ырыс бар,
Каткыраар, сӱӱнеер, улустар.
Эрјине биске не керек?
Эрјинеден баалу тайгалар.

Алтай дегени алтын дейт,
Же алтыннан баалу Алтайыс.
Чанкырлыкта шуулаган
Агару мөш агажыс.

Мен, Алтайдын тоорчыгы,
Мактайдым онын јаражын.

Телекейдин ончо жолдорын —
Көрөдим онын чарыжын.

Ас жонимнын салымы —
Ырызым, сүүмжим, амадуум.
Ак-жарыкта жонимды,
Айланайын, алкайдым.

Онын ончо түбеги
Көксиме түүлди, көл чилеп,
Онын ару ырызы
Жүрегим жарытты, күн чилеп.

Онын садынбас омогы
Тайгадый турат бийиктеп.
Онын керексинбес кылыгы
Кинчектейт мени кижендеп.

Онын жалакай жакшызы
Жүрегимде чечектеп,
Айладып айткан сөстөри
Аластап турат эркелеп.

Ол керегинде жаңарлап,
Жайнап, сүүнип каткырдым.
Алтайым тоорчыгы болгойым,
Артык нере албазым!

Жүректү улус тындагай,
Жүреги жогы? Кайдалык.
Менин адым адалгай!
Адалбаза? Кайдалык!

Кем билер? Жаш көөркий
Улгерим кычырып сананар.
Жерде не де мызылдайт.
Чалын? Айса жаш тамар.

Мак та, nere де сурабай,
Тоорчыгаш јаста јанарлайт.
Менин јазым өткөлөк,
Онын учун јыңырайт.

Алтайым — улу кангыл мөш
Јылдыстарга јеткен будакту,
Ол будактын бирүзинде
Јанарлайдым ырысту.

1982, май

КӨӨРӨМ БИСТЕР

Кавказтын поэттери бу ортодо
Канайып та мен јырган отургам,
Кайыр тууларлу бу ороондо
Кандый ла ойгорлор аттарын уккам.

Сананзам, Кавказтын кажы ла тажын
Салымы бийик поэттер мактаган.
Дарьялдын капчалы та ненин учун
Тармалу немедий, бойына кычырган...

Улу улустын аттарын адап,
Уулдар чөөчөйди көп көдүрген.
Учунда келеле, нени айдарын?
Удура меге суракту көрлөгөн.

Канайдар база! Кайрылык јеримде
Качан да Пушкин болбогон эди.
Кудайга түней улу Толстой
Кулады ичиле јортпогон эди.

Је, түней ле, бу учурлу чөөчөйди
Айса мен көдүрип те ийерим?

Мус тайгалу јеримди эбирген
Мустай Карим учун ичерим!

Кейленбей, керелеп, алтай јоным
Улулар адын Мустайдан баптагай,
Кан-Јабаганда, Алтын-Көлдө
Карим болгон деп оморкоп айткай.

Јалакай күүлү онын јангарын
Јарадып алтай јоным кычырган,
Эзендү келген улу күүнин
Элим билип, бийикке чыгарган.

Кем билер? Кеен Алтай јериме
Келер күндерде Кайсын да једер,
Ырызы јаан Расул Гамзатов,
Ырымдабазым, айса Кадыннанг ичер?

Алтай јериме айса болзо
Айтматов акабыс айылдап жүрер.
Улу да болзо, је Манастын јерин
Унчугыш јоктон жүрегиле билер...

Чөөчөй көдүрери неме бе, уулдар?
Сөс көдүрери, ой, күч ле эмей.
Је көөрөм бистерге не болзын,
Көкип нени де айдып ла ийбей.

Телекеј жарыдар ойгор күүнин
Будда мында айткан дежет.
Чөрчөктө немедий бу сөстөрдө
Чөкөлбөс күүн айса жүрет?

«Эрјинедий јараш бу не тала?» — деп,
Рерих јеримди көрүп кайкаган.
Гумбольдтонг ала Гуркинге јетире
Көп ойгорлор оны не мактаган?

Кавказтын омок поэт уулдары,
Кайкаган чылап, сөзимди тындаган.
Мун да ойгорлор бар болзо,
Мустай учун ичелик дешкен.

Январь, 1984

УЙ КИЖИНИНГ КОЛДОРЫ

Жүрүмдин бичилбеди чаазында,
Колдорунда, көөркий, бичилди.
Кажы ла чийүде, чырышта
Салымын, ижин көрүнди.

Одус жылга уй саашка
Сабарлар эмеш коркойгон,
Айса олгон чабышка,
Айрууш тудушка онойткон?

Ойноп жүрген ол эмес,
Ондо-мында сорбылар.
Олорды бичиктий кычырзан —
Кайкалду жүрүм ачылар.

Түжиле талганча иштейле,
Түниле балдар жайкаган,
Кийимди јунуп, көктөйлө,
Казан аскан, аш салган.

Јаш баланын арказын
Сыймаган олор, эркелеп,
Өлгөндү јунган, калганчы
Јолына ыйлу белетеп.

Тойлу, јыргалду ол јерде,
Чөөчөйдү көдүргөн кемзинип,

Ончо улуска быйанын,
Ак санаазын јетирип.

Ўй кижининг ўзўлбес
Ару, агару колдоры.
Эне кижининг элебес
Эрјинеден баалу колдоры.

Јенгил эмес јылдардын
Историязы ондо бичилген.
Кудайга эмес, бу колго
Јўрегис, улус, мўргигей!

1984

КӨЗНӨК ЈАНЫНДА

*Энейиме, Токна Адаровага
учурлап турум.*

Энчейгенче энейим карыды.
Эмди өрөкөн та нени сананат?
Көп улусту городтын оромын
Көзнөктөн лө көрүп отурат.

Јаш јеткенде канайдар база!
Јайлулар эмди ыраак ла ыраак...
Эркелеп минген эрјине ады
Эмди кайда, көөркий аргымак?

Конгыр чечектү койлогон тала,
Кожондо чылап, артып ла калган.
Көк ынаарлу туулар арјанда
Көк чечектү јастары јажынган.

Санаама кирет: јуунын јылдары,
Салкынла толгон чанкыр өзөк.

Бис жуулала, энемди сакыган,
Жолго көргөн карыкчал көзнөк.

Бис кичинек. Адабыс жууда.
Чадырды жаңмыр өткүрө сабайтан,
Чечектер бистенг чик жок бийик
Чеденнинг жанында жайканып туратан.

Кангыл мөштөрдин күбүр төзинде
Карангуй түнде койлор жадатан,
Энемнинг кожоңы — јеримнинг үни
Јүрегиме толуп, уйа тартатан.

Кандый салым! Јенгил эмес жүрүм...
Је каргап оны энем айтпаган!
Алкыш болзын, кайран энейим...
Ару јалакай жүрегин сыйлаган.

Јас ла келзе, көргөн сындарга,
Јайнаган чылап, энем көрөт.
Таш городтын тапчы оромында
Таныш эмес кандый жүрүм өдөт?

Куш та болзо, изү таладан
Куркулдап јанатан — эрјине Алтайыс.
Энем де база јанарга турбай —
Эртен тагла атанып баргайыс.

Бу жүрүмде, энейим чилеп,
Ойгор күүнди бийик тудайын!
Тегиндү эмес бу јолымла
Телекей эбирип мен барайын!..

1981

ЭНЕБИСКЕ

Эзен суразаас — энебистен озо,
Энчейип бажырзаас — энебиске озо,
Эбирген чөөчой берилетен озо,
Эрке сөзибис једетен озо.

Бисти олор јүректин алдында
Алып јүрген, кожон чылап,
Сыртыбыс сыймап, сыныбыс өскүрип,
Алтын күүнин, эркезин сыйлап.

Кеен јараш кыстар энези,
Кезер баатыр уулдар энези.
Балдарын сүүген көгкөрө јыгылып,
Бойынын јүрүми чек ле ундылып.

Уйкузы јок түндер — эненин,
Уулдары јүүлзе, уяады — эненин,
Кыстары јастырза, кыйыны — эненин,
Ырысту болзо, ырызы — эненин.

Чорчыйа карып калган да болзо,
Чотко алыгар, кыйа көрбөгөр.
Он до катап калапту болзогор,
Онын алдына чөгөдөй түжигер.

Алкыш айтсабыс — энебиске озо,
Айланып келзебис — энебиске озо.
Јүрүмис ырысту, јараш та болзо,
Јүрегис шыркалу, кыйынду да болзо.

Очокто отко бажыр озо,
Ойлу јүрегин — энеге озо,
Мөңкүлик јүрүм бар болзо,
Энеге бер оны озо!

КОСМОСТОНҖ КЕЛГЕН КЕЛИН

(К о к ы р)

Тайга, жагмыр, карангуй.
Очокто одым жалбышту.
Кааза жабынчы ўстинде
Жааш бийелейт табышту.

Одожымда бир келин
Кийимин база кургадат.
«Космостонг келгем» — деп
Кокырлайт, та чын айдат?

Байа не де күрс эткен.
Күкүрт болор деп бодогом.
Тарелка¹ деп немеле
Та мынызы уч келген?

Уйку жок не отурым,
Сананып, кемди сакыдым?
Оскө телекей көөркийи
Бүгүн та не каймыкты?

Чеген ичет. Ушкүрет,
«Кандый үлүш телекей!
Бистинг ыраак жылдыста
Тамчы суу — тын эмей».

«Бери не келген?» — деп,
Теп-тегин ле сурадым.
«Күнүркейле келгем» — деп
Айдарда, мен каткырдым.

¹ Космостонг учуп келип турган тарелка бү-
дүмдү тегерик немелер бар деген легендалар
жүрүп жат.

Менин де үйим күнүркек.
Чадырда мени таштаган,
Айса мынызы космоско,
Ачынала, жүр калган?

Кандый бир жылдыста
Катап сүүш сакыган,
Эйе, андый болбайсын!
Тенектер анда жайалган.

Элбизиндү бу келин
Эзендешпей де ырады,
Ийдим тышкары кенейте
Үрбей не тымыды?

«Калак! Ийдиме тийбе — деп,
Кийнинен ары кыйгырдым, —
Нөкөри жок, жаңыскан
Канайып мен жадарым?»

Тегери карануй, кап-кара,
Жанмыр шуулайт, айланат.
Жашта сүүген бир бала
Жаантайын ла түжелет.

1983

КАЖЫ ЛА ӨЛӨНДӨ

Кайда аттарынын истери арткан,
Көлөсөлөри жерди чийе тарткан.
Ай байкандары салкынга жайканган,
Отторы күйген, кожонгы жыгыраган.

Ондый жерди цыган төрөлим дейт,
Ондор жылдар өдүп, ойто до келет.

Кандый улус келбейт деп айдар?
Кемизи болужар, кемизи тоноп то барар!

Алаканча да јерге каныс төгүлген,
Карышча да јерди терис сугарган,
Кажы ла чечек үстине энилгенис,
Кайран сүүштин јаражын бергенис.

Олорло эмди төрөл јерим јабылат,
Онын кеени јүрүмис улалтат.
Онон башка не јүрер ак-јарыкта,
Ырбап, тений де бербей јердин кырына!

Кажы ла агашка јангарыс јайганыс,
Кажы ла ташка јажыдыс айтканыс,
Кажы ла тайганы алкап койгоныс,
Карлу сүмерлерди байлап салганыс!

Кажы ла өлөндө сөзис арткан бистин,
Кажы ла төнгдө сөөгибис јаткан бистин,
Булуттарга түртүп, мөштөр сакыган,
Јылдыстарга јөлөнип, сүмерлер сананган.

Төрөл јерим! Төнгөзөги де баалу,
Агаштары шуулайт биске алкышту,
Тайгалары көгөрөт та кандый тармылу,
Слерди көрзөм, јүрегимде јылу, јылу.

Карлу кыжын да биске кайрал,
Кандыктарлу јастарын јажына кайкал.
Јеринди таштап сен ырбап барба,
Јеезелү јуртын качан да ундыба.

Бис удурум эмезис, јажына мында,
Истерис арткан јеристин тажында.
Мун јылдар, чактар тымыгында,
Олордын јажыды бистин каныста.

Эй, нөкөр, ажу, адыннан түш,
Тайгалар бийигин жүреkte журайлы,
Чечектерге көмүлип, чөөчөй көдүрип,
Ырысту бис деп сүүнип айдалы.

1984

АЛТАЙ ЈАҢАР

Көп жастар мынан кайра
Көөрөп мен нени санангам?
Жерлик аттардый жаңарымла
Женү аларга не чырмайгам?

Ак-жарыкты бактырар күүндү
Аттилага мен түнгей болгом?
Терлеп калган адымнан түшпей,
Тенкейген храмга кире јортком?

Люстралар күйген јаан залдан
Уркип айса Муза качкан?
Роза чечектин јыдынын ордына
Аттын тери анда јайылган?

Санаама кирет Тверский бульвар,
Салымыма сүүнип, көөрөп баскам,
Эзен бе, Пушкин, жаңардын кудайы!
Эңчейип онын јанында тургам.

Таня Ларинанын баскан изине
Та канайып учурай беретем!
Буттары тийген брусчатка јолго
Бу ла бойым карузып јүретем.

Калап уулдарга түнгей болорго,
Кейленип мен үлгерлер бичигем.

Кем де оны кычырбазын сеспей,
Келер ойгө сүүнчилү көргөм.

Классический бийелер бийелеп,
Килтиркей де ийиктел туратам,
Кырларда арткан Музамды ундып,
Оскө Музага мен не жалыгам?

49283
Je алкыш болзын. Кей жастарым!
Jүрегиме кару Тверской бульвар!
Поэзия кату жолын көргүскен
Парнасты билер ойгор улустар...

Поэтинг jүрүми күч болгонун
Бойым база кайдан билейин?
Оны качан да билбезем кайдат!
Онын ачусын канайып ичейин?

Алтын жалында куйун ойногон
Аргымак аттарым эмди кайда?
Кара көстү алтай Музам
Качан да болзо, менин жанымда!..

Чанкыр чечектү бу Алтайда
Чактар өткүре ол jүрген.
Ак-жарыкты бактырып барган
Аттиланы ол база көргөн.

Төрбөлji өйдө төлөстөр тилиле
Төстөп улузым ойгорын айткан.
Кара талайдан Корейге жетире
Кандый Муза улусты алкаган?

Кийик деген бу Алтай талада
Кеен поэзия айса туулган?
Билбечег болуп не jүретен,
Бистен айса поэзия башталган?

Кей жастарым ырап та калза,
Кеендик жагарым мениле кожо.
Жүрүмди сүүген жүрегим менин
Жүрүмге кару күүнле толо.

Жерлик үлгерлерим айдап алып,
Жер үстиле мен барарым,
Ак-жарыкты женип те албазам,
Алтай сынында, байла, артарым.

1983

ТҮНҮРДЕ

Николай кудама

Түнгүр деп журтта,
Кудамнын айлында,
Түниле жагарыс
Жыгырап жайылган,
Таг атканча
Найылар таркабай,
Танышкан ырыстын
Ойыны башталган.
Ай **ажарын**
Ундып салала,
Айса бистин
Кожоңыс тындаган?
Түрген суунын
Шуузы ошкош,
Түгенбес алтай
Жагарыс угулган?
Күмүш үйген,
Куйушкан шыгырап,
Кудалар жорткон
Кудайлык Алтайыс!

Җаш бистердин
Көкип ойнойтон,
Җажыл торкодый
Кайран ла җайыс!
Канатту кожонгысты
Толкулар җайкап,
Кадынды төмөн
Апарып ла җаткан...
Үйелер күүни
Җажына ундылбай,
Үргүлҗи сөзисте
Ончозы айдылган.
Сананзам, меге
Сан ла башка
Салымнан келген
Көрүлер көрүнет.
Чанкыр җалду
Аттарын минген,
Чактар түбинең
Алыптар келет...
Катанду ичинде
Кара корымнан
Катанчы куйакту
Кезерлер турат.
Алтай кожонды
Олор тындаалан,
Албатыбыс эзен
Җүрбей дешкилейт.
Ай җарыгында
Алтын аякка
Араҗан аракыны
Олор урат,
Байдастанып
Отурып ийеле,
Баатыр улустың
Җыргалын җыргайт.

Торко жалду
Аргымак аттары,
Оймон ичиле
Сйноп мантайт.
Жажыл олөнгө
Туйгактары тийбей,
Жалдары жайылып,
Учуртып барадат.
Аттар эмес,
Айса ак булутгар
Айдын түнде
Жабыс шунуды.
Алтай жеринин
Агаштарынын шуулты
Алыптар үниндий
Меге угулды?
Же Николай куда
Күндүлөп ле жат.
Күндүзи озогы
Алкышту жагыс ла.
Күн жолыла
Чөөчөй эбирет,
Эккип, жыргадыс,
Ойнодыс жагыс ла.
Алтай ксжонгнын
Толкузы мени
Алтайым үстине
Алып чыккандый,
Эрке жонымнын
Эржине күүни
Элбек телекейди
Жарыдып тургандый.
Көп жылдар
Өдүп те калза,
Көөрөгөн энгир
Ундылбай артар.

Көк жылдыстар
Түнгүрдин үстинде,
Көстөри мөлтүрөп,
Көрүп ле турар.
Кадыннын суузы
Шуулап ла жадар,
Кайа таштар
Шыг ла турар.
Сан башка
Салымду бисти
Саванып туулар
Алкап артар.

1980

ЛУУЧЫЛДЫН МӨЖИ

Көгөргөн тайганын бажында,
Көк мөш салкынга жайканган,
Кузукту будактары энгилип,
Күннин чогын чайпалткан.

Мөштинг элбиреген бажында,
Шуулашкан бүрлер аразында,
Уулчак сүүнчилү каткырган,
Та чаңкыр кузуктар үс турган,
Та бийикте күнди сыймаган
Тенеринин көбүк булуттарын
Таркада эжип кыйгырган,
Жылдыстар собырып ойногон

Сындардын жайым салкынына
Улу мөш амыр шуулаган,
Жайгы күннин чокторы
Бүрлер өткүрө жарыткан.

Неге де тым күлүмзиренип,
Уулчагына, күнге сүүнип,
Адазы јаланда отурды,
Чечектер эбире јайканды.

Је тоолу күндер бажында
Јеринен өбөгөн ыраган.
Поездтер ачу огырып,
Боро шинельдү улусты
Күнбадыш јаар апарган.

Төрөлиң улу јеткерде!
Оноң көндүре јуу-согушка,
От-калаптың, өлүмнің бойына...
Табаруда, тарылу ыштарда...

Јуу-согуш эмеш тымыганда,
Јенгиң јастанып туујыраза,
Солдаттың уур уйкузыла,
Кандый да терең уйуктаза,

Јажыл мөш түжине киретен,
Уулчагы оның бажынаң
Каткырып кузуктар үзетен,
Тайгалар аркылып туратан.

Је бир күн алтай јуучыл
Ичкери алтамда јыгылды,
Күзүрттер алыс угулып,
Күнбадыш јаар ырады.

Јуучылдың кара көстөрин
Карангуй јабардың алдында,
Төрөл мөжи ого көрүнген.
Тенерини чек ле јарымдай
Бөктөп ийгендий билдирген.

Телекей жайым салкынына
Амыр шуулап бек турган.
Күнниң алтындалган чокторы
Жажыл бүрлер өткүре,
Жанмыр чылап, сеелген.

Төрөл мөштинг желбер бажынаң
Уулчагы колыла жангыган,
«Мен мында» — деп кыйгырган,
Чанкырлыкта туулар тымыган...

Жер-планетаның үстинде
Улу агаш шуулап жайканган.
Жүрүмниң мөңкүлик агажы!
Талайлар, тенгистер күркүреп,
Онын алдыла агып барган.

Тайгалар, сындар аркылып,
Онын алдында тур калган.
Бийик тайга үстинде
Солдат бойы тыштанган.

Мөңкүлик жүрүм, Төрөли,
Мөш болуп көрүнип, ыраган.
Жуучыл нөкөри солдаттын
Жүзин бөктөйлө, жүр калган.

Женүнин, жайымнын агажы
Төрөлисте бүгүн өзүп жат!
Онын мөңүн жажыл бүрлери
Амыр тегериде шуулажат,
Мөңкүлик жүрүм бар дежет.

Солдаттын сүүген мөштөри,
Жалтанбас, омок уулдары,
Керечидий эмди туруп жат,
Коручы болуп өзүп жат!

ЈАШ ТУЖЫН

Јаш тужым кандый јакшы.
Јарышкан эдим салкынла,
Эдектерим канаттый
Јайылган эди ол тушта.

Канаттарымды талбынып,
Кайдаар мен учтым не?
Јүрегим мениг куш чылап,
Јүткип кайдаар барды не?

Өй үргүлјидий билдирген,
Өлүм бар деп кем сескен?
Эртенги күн — сакылта
Мөңкүликке јетирген.

Таш — чечектий, мөңүндий,
Телекей бичиктий ачылган.
Каргыш билбеген күүнигди
Карыкчал канай табатан?

Је бир ле көрзөң, о калак!
Ырап јылдар јылыяр.
Бийик ажулар бөктөлип,
Күрлер күйүп ундылар.

1980

СУЎЖИГДИ БЕРБЕ

Колыгды эзендү јангып,
Кофтаг кардый агарып,
Арышту јалангла јүгүрип,
Јикпенди чалынга өткүрип,

Сен меге удур келеткен,
Та мениг түш јеримнен,

Та Бернстин үлгеринен,
Та чын болгон жүрүмнөн.

Он классты сен божоткон,
А мен ол тушта студент.
Москвадан амырап келгенде,
Оморкооры да неме бет!

Кырларла билинбей жүгүрип,
Бис та неге сүүнгенис,
Айса теңерини, булуттарды,
Бой-бойысты сүүнгенис?

А сен бистин школыста
Эң ле коо, жараш кыс.
Кара көстөринг түбинде
Түнөп калган не жылдыс?

Санаазын уулчактар жылыйтып,
Запискалар бичип жүретен.
«Ончон меге керек жок» —
Ол каткырып сүретен.

Урсулдын суузына эжинип,
Узак та нени айтканыс?
Эмди чакпыннан сурайдым,
Ол та сүүш, айса сыс?

Нөкөримди мен мактап,
Онын сүүжин жартагам,
Жүрегимнин кыйгызын
Мен кедерлеп укпагам.

Наталиге сен түңей деп,
Та сеге не айткам,
Айса бойымды Пушкин деп,
Ол тушта мен санангам?

Менин көөркий Наталим
Карыкчал көргөн көзиме,
Кирбикте жаштар мелтиреп,
Та ачынган ол сөзиме...

«Кандый ла ыраак талага
Сениле кожо барарым,
Ажузы жок тайганы
Сениле кожо ажарым.

Ырысты, сүүшти, шыраны
Улежер эдим сениле,
Сени сүүген жүрегим,
Нөкөрингле үлөшпө».

Мынайда эрикчел айдала,
Көөркийим менен ыраган.
Онон бери мун жылдар,
Айса бир ле ай ашкан?

Сүүгеним, тур! Сакызан!
Кыйгырбагам ол тушта,
Нөкөримнин ару сүүжи
Туудый турган жолымда.

Же сок ло жангыс сөзимнен
Оодылар эди ол тайга,
Жүрегим уккан ол болзом,
Соолор эди ол талай!

Бер ончозын — карам жок,
Жүрүминди, жөөжөңди,
Жангыс ла бербе сүүжинди
Эң де кару нажыга!

1984

ЈҮРЕКТЕ БҮТКҮЛ ТЕЛЕКЕЙ

Мениг жүрегимде не бар?
Кандый салкын, жоткон?
Кем билер, кем айдар?
Та жүрүмимди ооткон?

Анда кандый сус, жылдыс?
Санааркаш айса көп ырыс?
Айса жажытту кинчегим,
Же ол мениг керегим!

Оны көксимде тудадым,
Сүүнни, карыгып турадым.
Же бойыма бойым жаргычы,
Айлаткыш ла тармачы...

Көксимди көрнө өртөзө,
Көк тоштор до соотсо,
Ол бойымнын салымым,
Каргыжым ла ырызым.

Сени та не санандым,
Ундылып калган түжимди?
Көк сындарга ыраган
Жаш туштагы жүрүмди...

Жаражыннанг сениг эзирип,
Жас келгенде жүретем,
Көбүктелген ак жодра
Чечегин та не үзетем?

Санаамда не болгонын
Салкынга да айтпагам.
Узун түндерде сананып,
Уйкузы жок базатам.

Көзинген сенин күүниңди,
Көкижи жоктон кычыргам.
Өскө көөркий санаанда,
Өчөп нени айдатам?

Je сенин жараш жүрегин
Меге күйген, күн чилеп,
Чечектерде чалындар
Чагылышкан мелтилдеп.

Кажы ла кижининг жүреги —
Кайкамчылу телекей.
Онын улу жажыдын,
Поэт айса бил жүргей.

1977

МЕНИН ТҮЖИМ

Түженип барзам, менин айлыма
Рерих айылдап келген отурат,
Айладып айткан судур бичикти
Ай жарыгында унчукпай кычырат.

Көк-чанкыр туулар јуралган
Көкөрүге түней алтай көргүзет,
Ак сагалду кандый да карганды
Алтай-Гималай ээзи деп үнденет.

Онон көрзөм, Кадын суу јаскыда
Көк тошторы анданып јадат.
Кадынды кечире мөңүн эмиктер,
Топшуурга чылап, кечире тартылат.

Олорды топшуур кылдары чылап,
Кандый да кыстар јынғыртту ойнойт.

Ол жанында айса Алтыгы-Оймон...
Мен билбес тилле кем кожондойт?

Он колымда бешадар мылтыкту,
Ол жаратка эжинип кечедим.
Көк тоштор шаалып тура берерде,
Олордын үстиле жүгүрип өдөдим.

Ойгонып келеле, оптоныш жоктог
Ол тўжимди мен энеме айттым,
Колымда мен мылтыкту жүрдим,
Улу кижинин сўлтерин көрдим.

«Колыгда тудунган ол мылтыгын
Бойыгнын судан болбой, ой, балам.
Жаан кижин ол кем? Алтайдын ээзи,
Мен оны, калак, билбезим, балам».

Тўш ол не? Астыккан санааларым
Эбирип ойто жүрегим ойгоскон,
Айса Рерихтин айткан сөстөри
Ойлөрди өдүп, көксимде тондолгон?

Алтай, Гималай тайгаларынан
Ак сагалду ол кандый өрөкөн?
Улу сўмерлер бийигине чыгып,
Айса Рерих оны бойы көргөн?

Жебрен чактар тўбине тўжеле,
Жердин шимиртин, өйди тындаган,
Үч сўмердин алдына келеле,
Үргүлжи жүрүмди Рерих сананган?

Кыймырап өткөн калыктар изи,
Кызалан өйлөр чырайы сезилген,
Жаржак бедреген кайкалду таланын
Жарт эмес кебери айса көрүнгөн?

Аттан бийик чечектер жайканып,
Айса кандый да жажыттар айткан?
Улустар билбес жебрен тилдерле
Ундылып калган ойгорды жарыткан.

Телекейди эбирген бу ойгор кижини
Тегин келген бе Алтай жериме?
Алтыгы-Оймон ло Кулу¹ ортодо
Колбу барын жүреги сескен бе?

Канченджанга² деп журукты көрзөм,
Кадыннын ыйыктары санаама кирет.
Төбөттүн³ тегериле тудуш сындары
Төрөл Көшө-Агашты меге эзедет.

Алтай, Гималай бирлигин сескен
Айлаткыш кижинин ойгор жүреги!
Сүлтери менин айлыма кирди,
Сүүнчилү кандый жетиру экелди.

Улус, кудайлар, өткөн, келер ой,
Калыктар салымы онын алдында.
Кижинин бийик учурун көргүскен
Килемкей санаазы жүргей жажына.

Гималай, Алтай кайкалду чырайы,
Илбизин сүлтери журуктан көрүнөт,
Келер ойдин ле өткөн өйлөрдин
Кегези, судазы мында биригет.

Өлбөс жүрүмнин барына бүдүп,
Өрөкөн кайда айлады сананган?

¹ Кулу — Индияда, Гималайдын тууларында,
жер. Калганчы жылдарын Рерих анда өткүр-
ген.

² Канченджанга — Гималайдын эн бийик
сындарынын бирүзи.

³ Төбөт — Тибет

Шамбаланын шандарынын үнин
Айса Рерих ол тушта уккан?

Ойгордын бичигин колыма алып,
Ол тушта тўниле отургам.
Алтай-Гималайды ойгуда тўженип,
Айлаткыш кижинин жүрүмин кайкагам.

1984

БИСТИН БИЙИГИС

Лазарь Кокышевти эзеген күү

Алтайдын күрөң тажын экелип,
Адыңды бичийле, тургузып салдыс.
Көгөргөн жастын көзине көрүп,
Көөркий бис нени санандыс?

Өйлөрдү мен эбиртип келеле,
Өкпөөрип оноң араай сурайдым:
«Жүрүмди бис чын жүрдис пе?» —
Жүрексип карууны оноң сакыйдым.

Бистин чыккан ол бийикке
Бистен де өскө улус чыгар.
Ак-жарыкта, айса болзо,
Алтай Парнастан бийиги танылар!

Жууда чылап, кажы ла бийикти
Жүрүмис берип, бис алганыс.
Поэзия кокыр, соот эмес деп,
Бойыс билип, омок айтканыс.

Ол бийикте бистин мааныны
Орчылан көрбөзө, жоныбыс көргөй.

Жардыска базып, жаңы бийикке,
Жаш поэттер жегүлү өткөй...

Же өдүп жадала, өткөн жолы
Өскө эмезин билип алгай!
Улуркап олор көкип те турза,
Учурткан ийдени база санангай.

Өлгөндөр тымыган кажу жерди
Өнжик чечектер бүгүн курчады.
Карагай бажына күүк отуруп,
Катап-катап нени жайнады?

Жыгкылдууш үни тууларга томылып,
Жылдарды ээчий жылдарды эзетти.
Жылдысту өйис эмди де жарык —
Жылыйып калды деп кемин сүүнди?

Коркышту чертүнинг жаына келеле,
Кородоп, мактанып нени айдарын?
Өлгөнди тепсеерге жеңил эмей,
Өндөйтө оны кемин тартарын?

Күрен таштан эткен кереесте
Күннинг чогы ойноп чагылат.
Алтай Парнастын агару бажында
Бистин адыс түней ле артат.

Ондо өскөн алтай чечектер
Орчылангла айса тил алыжат?
Бистин өскөн агару бийикке
Ару жүректү келигер дежет.

ЖАЙЛУДА ТУШТАШ

Мен де койлор кабырган ла эдим,
Өтөккө уймалып, соокко калтырап,
Онын учун койчыларга киредим,
Кандый жадыгар, улузым, деп сурап.

«А кандый жадар? Иштеп ле жүрибис,
Ончозы амыр — койчы унчугар, —
Малыс төрөдип, чаксырап ла жадыс,
Быжыл жылдан та канайып ла чыгар».

Менин жангарым турлуда жайалган,
Кобы-жиктерде жаңылып ла азып,
Слер керегинде айдарга сананган,
Ыраак учарга канадын талбынып.

Төрөл улус! Слердин күүнигер,
Салымаар, билерим, неден де жараш,
Кол үзүлгенче, буттар көжигенче,
Түндү-түштү бу не шакпыраш?

— Чакту ишти мыны не таштабас? —
Бир катап таныш койчыга айткам.
— Журтта айса өскө иш табылбас? —
Та килегем ого мен, та кайткам!

Койчы меге нени де айтпаган,
Колын да бербей жүре берген.
Жиилеген малын азырап, башкарып,
Жаскары кыш турлуда жүгүрген.

Жайгыда ого жайлуда туштагам.
«Жакшы ба, поэт? — ол удураскан. —
Мындый өйдө келер керек не, көөркий!
Жаскыда, нөкөр, сеге чай да урбагам».

Алтайдын бу кеен бийик сынында
Ару салкындарга мөштөр шуулашкан
Арсыл тайгалар бийик үстинде
Ак булуттар та кайдаар чубашкан?

Серүүнде койго одор түжелген,
Үргүлји жай, кыжы жок тала.
Меге уулчак тужым эзелген,
Мындый ла болгон бистинг жайлуда.

Кайда да өспөйтөн кеен чечектер
Мында өзүп, олор кемди кайкадар?
Күнге чагылып, эзинге жайкалып,
Мында олор кожондожып турар.

Он бир айга жердинг, тенгерининг
Олор жаражын бойына алынган.
Ак-жарыкка билинбей жайылып,
Айса койчынын ырызына жайалган?

Чечектер ортозына бис отурдыс,
Чегендү аякты үйдег экелген.
Чүми жоктон сен күндүүндү салып,
«Чүмеркеш жоктон жыргайлы — дегенг.»

Чакту ишти не таштабас деп,
Чала жастыра айтканг, нөкөр.
Чабан да кижиде ырыс бар эмей,
Чаазынга эмес, бу жүрүмге көр.

Кееркенип кийген бу костюмынг,
Кем билер, айса койлорым түгиненг?
Мундар улусты кийиндир жүргемде,
Быйан келер айса бу жүрүмнөнг?

Жер алдына шахтер түшпезе,
Жылуны сеге, көөркий, кем экелер?

Темир кайылтаачы ижин таштаза,
Кандый машина сени јетирер?

Кажы ла кижн бойынын јеринде,
Кажы ла кижн бойынын ижинде.
Сенин де айткан сөстөрин, поэт,
Биске керек, кем билбейтен эт.

Космоско до элес учкан уулдар
Койдын түгиненг эткен кийимдү,
Менин ижим, бодозон, тегин бе?
Мен де оморкоп сүүнер учурлу!»

Сенин жагыс ла ижине эмес,
Күүнинг бийигине сүүндим, нөкөр.
Бу јүрүмге качан да болзо,
Сен мынайда ойлу, ойгор ло көр.

Көк тенери јылдысту күйгенче,
Көп лө немени бис айтканыс,
Ак-јарыкта амыр ла болзын!
Артык немени бис кайдарыс?

1984

ТҮНҮРИМ, ТҮПҮЛДЕ

Омор Султановко

Каткырып, кокырлап бу турала,
Камдаганымды билбей калдым!
Кандый сөслө Магомет жагыш
Каарып мен айда салдым?

О кайракан! Ачынба меге,
Отко бажырган јерлик кижиге!

Каргыш ийбе, уксан, карындаш,
Телекей жебрен, а мен чек жаш.

Кудайы жок мен, кам чылап,
Куулгазынду сөстөр чачкам.
Ак-жарыктан тарма тартып,
Омар Хаям сөзин уккам.

Улугбек ачкан кайкалду жылдыс
Улуска бүгүн ырысту жарыгай,
Оны истеген, өлтүрген немелер
Кумакка көмүлип, тымыкта ундылгай

Улу Рудакинин ойгор жагары
Үйелер жүрегин эмдиге жылыткай.
Чолмон көстөрүн ойгон кускундар
Кемдер болгонын кижилик кармагай.

Кемнин адынан оморды истеген,
Кемнин адынан оморды өлтүрген,
Сен билер болбойың, поэт?
Кудайлар жаңы биске не керек эт!

Мен буддист, мусульман эмезим,
Түнгүрим, түпүлдө, жүректер ойгозып,
Жанданып, байланып мен билбезим,
Жаныма отур, жагарың ойгортып.

Отко бажыралы — ол бистен жаан
Орчылан бүдерде кожо бүткен,
Сууга бажыралы — ол бистен жаан
Тенгистен телекейге жүрүм келген.

Күнге бажыралы — ол үргүлжи
Биске жарыган, жылузын берген.
Жерге бажыралы — ол жебрен.
Жүрүм оноң биске жедишкен.

Айса, нөкөр, жайымга мүргийли,
Телекейде ол эн улу кудай.
Карындаштыкка, најылыкка бүдели,
Онон ырыс, сүүнчи жайалгай.

Күнди, түнүр чилеп, көдүрүп,
Күнкүлдеде оны мен согойын.
Онон ырыстын оды чагылзын,
Кижилик үстине жайа чачайын.

Айды мен колыма алайын,
Ай сүттү аяктык болзын!
Аштаган балдарга сүт берейин,
Торо көөркийлер курсагы тойзын...

Омор ийним, тарынба меге,
Ондоп болбой камдап ла ийдим.
Омар Хаямнын калдыгы болзон,
Орус аракыдан ур ла дейдим.

Жаңданышты таштап бис ийеле,
Жаңыс аяктан аш ичелик.
Жүрүмге Омар Хаямнын көзиле,
Обызын жоктон ойгор көрөлик!

Коньяк экелзе, Хаям чылап,
Коранды да садып ийбей.
Жес көстөрлү тере түнгүрди,
Жетпей калза, үстине де бербей.

1984

ЖАЛАКАЙ КҮЛҮМЈИ

*Жада калган најымды, якут јеринин
атту-чуулу поэди Семен Петрович
Даниловты, эзеп*

Јобош ло ойгор күлүмји
Кандый да жажытту жалакай,
Сениле кожо кайда ла
Јүректе јылу, жажыл јай!

Нениг де учун бистерге,
Алтай поэттерге, килейтенг,
Кайда ла јүрзеес, качан да,
Акабыс чылап, кичеейтенг.

Сөстөр јогынан карузыш
Сениле кожо јүретен,
Якутияда карлу кыш,
Је соогын кем де билбейтен.

Чурапчынын јарык көлдөри,
Петрович, мениг санаамда,
Сениг айткан сөстөринг
Ундылбас јүректе жажына!

Күни ашпас јай турган,
Күлүмјинг оног алынган...
Јүзүн куштар чуркурап,
Сениг јеринди алкаган.

Тандары атпас түн турган,
Је јүрегинг оны јарыткан.
Ак шуурганды озолоп,
Ак-кийиктер учурткан.

Тошту тенгистинг јанында
Тонбой нени санангам?

Чанкыр тошторды антарган
Чакпын-толкуну кайкагам.

Якутскта оноң ойто ло
Петрович мени уткыган.
Бу калганчы тушташ деп,
Ол тушта кем сананган...

Шуурганду тўн туран¹,
Шуурмакту тенизинг,
Тожонноң өскөн чечектер,
Кары кайылбас сўмерлер.

Сени бўгўн сананат,
Карагайларынгу шуулажат,
Айткан жалакай жангарын
Жўректерде эмди уйалайт.

Жўрўмди сўўп улалтат,
Эн ле ыраак талада,
Айылда, жаан калада
Адын сенингу угулат.

Кўн ашпас ол жеринг,
Кўлўмжинг эмдиге саналат.
Ўлгерлеринг, жангарын
Телекейле барып жат.

Тангы атпас кыштарды
Олор эмди де жарыдар.
Карыкчалда, ырыста
Жўректеристи жылыдар.

1984

¹ Тундра дегени мен бодозом тўн тура деп сөс-
тўнг табылган.

САНААДА БИЧИЛГЕН САМАРА

Түш јеримде кичинек ле эмтиринг,
Менин јанымда ойноп ло жүредин.
Ойгонып келзем, сен ыраак ла ыраак,
Көксимде үним кандый да тунгак.

База ла катап јастырдым, јыгылдым...
Балам, сенен мен болуш сурайдым,
Кыйгырзам, эбире јангылга да јок,
Айса мен мында туку качан јок.

Сүр-сүлтерим Алтайымла азып,
Карлу тымыктарда карыгып ыйлады?
Туманла оронуп, јангырла јунунып,
Јаш тужымнын јерине ырады?

Кайра көрзөм, кандый да каргыш,
Каткылу көстөри төрт канду кылыш.
Јүрегимди ол чек чечкелей кезет,
Јүрүминг эмди божогон деп сүүнет.

Менин шыркамды, шырамды кем билер?
Ончозы көрбөчөнг, ончозы билбеченг.
Ах, кандый түмтүк боро немелер!
Күүним ачык, канайдар, јебеченг.

Ойто ло уйуктап калайын ба мен?
Ол јаркынду түштеримди түженип,
Је түш те јеримде амыр билбезим,
Јүрүмге сүүнип, карыгып, өртөдип.

Танкычы болзом, танкы тартар эдим,
Так ла тегин канайып турайын?
Түлтүйген бу ла карануй түннинг
Түженип айткан јангарын угайын?

Улузым алкап, адылып та салар
Мениле кожо сүүнип ле карыгып,
Кем де, мен чилеп, уулчагын сананар,
Сүүнчизин жүректен куштый учурып.

Кем де истедер, айттырар, карыгар —
Жүреги кыйгырар, шыркалу ан чылап,
Кижининг шыразын бойына алынып,
Күйер, күйер, жаркынду от чылап!..

Айса, уулчагым, бу тун аразында
Атпас эдип, сен чочып ойгонгон?
Менин эрке ле жайнылу күүним
Жерлерди өдүп, жүрегинге тондолгон?

Же неле болужарың меге, уулчагым?
Тегине ле мен күүниңди түйметтим!
Эркем, сен бар да түней ле учарым,
Жүрүмге тегиндү эмес ченеттим!

Жаан телекейди эбире айладып,
Жаңыс ла уулчагым билип турайын.
Ах, сен ле, балам, жакшы жүрзөң,
Артык ырысты мен не сурайын?

Түш жеримде сен кичинек эмтиринг,
Менин жанымда ойноп ло жүрдинг.
Ойгонып келзем, сен ыраак талада,
Мен дезе бу ла эски турамда.

1983, декабрь

ӨЛБӨГӨННИНГ ӨЧИНДЕ

Энем алтынды көрбөгөн.
Мен оны бүгүн алайын,
Эски столыс үстине
Жайрада оны салайын.

Чүми жок бистинг столыс.
Чагылгай, улусты кайкаткай.
Өскүс курааныс келеле,
Алтын аяктан амзагай.

Өбөгөни алтын аяктан
Аш та ичер деп кем айткан?
Тирү де балыктын эдинен
Амзайтан деп айлаткан?

А бис тирү, ончо түбекти
Женип, өдүп келгенис.
Алтын деп немең бу ба? —
Ачаптанбай ого көргөнис.

Столдо жаткан жабынчы
Көп катап јунулган,
Энемнинг арыган колдоры
Оны араай јайатан!

Ол жабынчыны көрөлө,
Баазын јангы ла ондогом.
Алтын ол не, улустар?
А баалу деп оны бодогом.

Энем өскүс кураганга
Алтын аякка сүт урган,
«Өлбөгөннинг өчинде
Јырга» — деп каткырган.

Кичинек, өчөмиң турада
Алтын јаркынду чагылган.
Оноң кичинек те кылбыкпай,
Кайкабай өрөкөн отурган.

Не баалу: јүректе күн,
Ак-јарык, аяс тегери?

Кандый да уур салымды
Калактабай өдүп жүрери.

Жөөжөгө көнгөрө жыгылбай,
Оны керексибей көрөри.
Келишкен кичинек те ырысты
Кемле де үлежип билери.

Төрөлим деп кыйгырбай,
Төндө чечекти кайкаары.
Алтайдын чанкыр таштарын
Алтынга да толып барбазы.

Күндү тенериге сүүнип,
Кожондоп, ишке барары.
Айлына айылчы кычырып,
Айдын түнде жыргаары.

Алтын ол не? Соок темир.
Столдо жалтырап тургулайт.
Айактардын ортозында
Тойу кураан уйуктайт.

Энем көзнөк жанында
Озогы жүрүмин куучындайт.
Айдын жарыгы ак чачын
Сыймайт, туулар уйуктайт.

1982

СЫЙНЫМ КЕРЕГИНДЕ ҮЛГЕР

Кичинек будынга тегенек сайганда,
Килеп, сыйным, алып беретем.
Калак ла дезен, жыгылып ыйлазаң,
Карузып сени кичееп жүретем.

Корон соокто колунг тонгондо,
Корокой меелей кийдирип беретем,
Аштап та жүрзеес, ачулу санааны
Акту бойым ол тушта билбейтем.

Тайлөнгкө чилеп сүүнчилү кожондоп,
Талбандап јаланда жүгүрип жүретен.
Танталай чечектү чанкыр кырларда
Та кандый ырыска, сыйным, сүүнген?

Карыгып жүрү деп эмди угадым,
Канайып, сыйным, корый алайын?
Салымын сенин андый болгондо,
Сананып болушты канайып табайын?

Јүрүмнинг кату салкыны соксо,
Јүткип канайып туура тартайын?
Јүрегим менин сыстап турганын,
Јүрүмнинг јолыла канайып барайын!

Ойто ло кичинек-кичинек болзобус,
Ойногон јеристе жүрер ле эдибис.
Күүктинг јайнулу үнин тындап,
Күнет кырларла өдөр эдибис.

Кыштынг куйунду узун түнинде
Кайкалду чөрчөктөр айдар эдим.
Көрбөгөн солун жүрүм түженип,
Көөркий, ырысту уйуктаар эдинг.

Је жүрүм јенгил эмес те болзо,
Јүрер ле керек, канайдар, сыйным,
Јүрүмнинг тегенеги жүрегине кадаза,
Алып берейин, карыкпа, сыйным.

СҮТ

Салкын учуртып брааткан булуттар
Сан ла башка болуп кубулар.
Сагалы байбак баатырлар барадар,
Санаан жеткедий жаражай каткырар.

Элбелип келген бир булуттан
Эмчеги саамчыган уй да көрүнди.
Чанкыр одорлу тенери элкеминен
Чанмак уй мөөрөп келетти.

Мыны көрөлө, ак башту уйысты,
Жуунун жылдарын эске алындым.
Көнөккө толтыра сүт беретен
Көөркий уйысты канайып ундыырым?

Газетте бичилет, балдар тородо,
Карамтып озор өлүп жадылар.
Керик телекей бай да болзо,
Кемизи онын озорды азыраар?

Канча ла кире өлүм болгондо,
Анча ла кире байлар байыган.
Балдарды сүүген башчы Альенде¹
Фашистин огынан ол жыгылган.

Аштаган балдарга үлеген сүтти
Айса күрүмдер блаап ичкен?
Келер революция күчин астадып,
Кенедип саларга озор жүткиген?

Каргышту өштү жериске табарган,
Карамтык тороны бис те көргөнис.

¹ Чилинин президенти Альенденин жакарузыла ишмекчи улустун балдарына сүт тегин берилген.

Айакка толтыра сүт эмес болзо,
Айса бис те күнди көрбөзис.

Ак башту уйыбыс мөөрөп,
Айлыстың жанына базып келетен.
Ак сүдинен айран жазайла,
Артканын энебис фронтко беретен.

Аштап жүрген көөркий балдар
Ак сүт ичетен болзо кайдар,
Телекей башкарган ойгор улустар
Тенек эмес. Билбес кайттыгар?

Айакта сүтти алып ичкемде,
Аштаган балдар көстөри көрүнөт.
Каргышту жуунын кату жылдары
Катап ла мениг жүрегим өртсйт.

Телекейде чак, телекейде өлүм,
О кудай! Ойто ло балдар кыйналат!
Олорго ырысты канайып табарым?
Булуттар чылап, санааларым учат!

1983

ЛИЦЕЙ¹

Айылдардан келген жаш уулдарга
Агаш интернат торт ло лицей.
Жаан көзнөктөрлү бу школдон
Жаркынду жүрүм көрүнген эмей.

Бийик салымга, жүрүмге бүдүп,
Бистин үйе мында ла өскөн,
Улалунуң балкашту оромынан
Улу өйдин чырайына көргөн.

¹ Лицей — аристократ, дворян улустың балдары үренетен жер.

Каан журтында аллеялар эмес,
Карагайлар өскөн туулар турган.
А өйлөр капшай элес-элес —
Көөркий найылар кайдаар ыраган?

Коммуния тззгн бу интернат,
Кандый да болзо, лицейге тнгей,
Кара кстү жаш алтай Муза
Канадын мында кодүрген эмей.

Лиген ажыс каша да болзо,
Диктатура биске берилген.
Өйлрди женип, ичкери барарга
Өскүс бистерди орооныс үреткен.

А лицей не? Россия магына
Ырымдалып айса ол ачылган?
Телекейди кайкаткан уулдар
Тегиндү эмес мында чыдаган!

Каанга уккур бийлер де өссө,
Канадын жайым мында талбыган.
Лицейдин тымык садтарында
Жайым, омок жангар жайалган.

Кааннын лицейи. Же алкыш,
Анда поэзия кудайы чыдаган,
Жагыс ла Пушкин үренген учун
Айса магы үргүлжиге арткан.

Башкарубус берген бу интернат
Балдар биске лицейле тнгей.
Соок кырлардан келген биске
Сорбоннадан¹ да улу дебей.

¹ Сорбонна — Францияда, Парижде, аттуу-
чуулу университет.

Мынан, мынан элбек жолдорыс
Эбирип барды ак-жарыкты.
Ады жарлу поэттер де өзүп,
Алтай сөстөн от чыгарды.

Жойу кобыдан түшкен уулдар
Жон башкараар эрлер де болды.
Буланаттый бу ла кыстарыс
Врачтар болуп, иштеп барды.

Генералдан ала керепчиге жетире
Кемнин салымы бисти кайкаткан?
Өскүс бистер чыдаган интернат
Өргөөлү лицейден бийик турган!

Жаш тужым — жүрегим мылырап,
Жажык санаалар көксиме урулган.
Айдын түнде Пушкиннин үлгерин
Артык уулчак тышкары кычырган.

Ак чечектү жодралар жанында,
Анда кандый көстөр карарат!
Көп жылдар өдүп те калза,
Көөркий кебери санаамда жүралат.

Көзнөк алдында жодра чечектеп,
Көк туулар кайдаар ыраган?
Химия, физика, математика урогы
Килемжи жоктон чек ле ундылган.

Үредүчи айдар: «Эй, уулчак,
Бу сен кажы, кандый талада?»
А класс десе жиркиреп каткыраар:
«Бистинг поэт Парнастын¹ бажында!»

¹ П а р н а с — поэзиянын кудайы журтаган туу.

Жылдар өткүрө жиилеп, күүлөп,
Жаш үйелер өдүп ле барат.
Койчыдан ала космонавтка жетире
Бис үренген лицей — интернат!

Эзендик болзын, бистинг лицей!
Эң талантту балдар үренгей.
Тапчы туулар салымы, ырызы
Табышту мынанг өзүп күйгей.

Интернат та болзо, биске лицей
Сондоп калбаска Сорбонна эмей.
Канду чактардан арткан биске
Кайран жүрүм канат бергей,
учуш бергей!

1984

КУРААН ЛА МЕН

Эске аладым: жайлуга көчкөнис,
Койлорыс чубажып, чуркурап барган.
Чечектерге десе кураандар көмүлип,
Чек ле энелерине жедишпей турган.

Бийик боочыга койлорыс чыгып,
Мөштөр көлөткөдө озор тыштанган.
Бир кой кураанын чек ле таппай,
Эмчеги саамчып, мантап маараган.

Булуттар агарган таскыл жанында
Жажыл жайлубыс көрүнип жаткан.
Энем айткан: «Көөркий курааныс,
Байла, кыштуда уйуктап, астыккан.

Куш-курттын жеми болор жат,
Кудай, канайып көрбөй калганыс?

Кату ой. Жаандар алдына
Калак, балам, нени айдарыс?»

Жаандар не! Кайдалык олорды.
Жаңыс ла кураган ичиме ачу.
Көөркий аштап, энезин санап,
Эн жалаңда мантап ла жүрү.

Мен элейтип, өзөккө жүгүргем,
Кыштуга жетсем, эбире шык, ээн.
Жантык турачак жаңыс көзиле
Жайнап көргөн, канайдарым мен.

Оног шаг-ман ыраакта маараш,
Сүүнип ичкери сурт ла эткем.
Чек ле канат өзө бергендий,
Мантаган кураанга жаба жедишкем.

Оны кучактанып, жайлуны көстөп,
Жүгүрип жатканымды не деп айдар!
Тазылга бүдүрилип, өлөңгө оролып,
Жыгылып та тургам, оны канайдар.

Түн келген. Бис каңыл тыттын
Көңдөй төзине кысталып киргенис.
Бирүбис ыйлаган, бирүбис маараган,
Түннинг жүзине коркып көргөнис.

Кайда да мында камнын сөөги —
Качан ла түнгүр түпүлдей бербегей.
Өлгөн улустын сүлтери качан ла
Өңөлөп биске жеткилеп келбегей!

Түннинг кимирти, түннинг шымырты.
Агаштар бажында салкын күүлеген.
Бистин кичинек жүректерис чочып,
Караңгуйдан качып, тирсилдеп жүгүргөн.

Онон шык ла. Ойгонып келзем,
Жаркынду күн сүүнчилү чалыган.
Жажыл телекей жылу ла кару,
Жаш бистерди кучактай алган.

Энем айткан: «Балам чыдаган,
Эр кижиге эмди неден коркыйтан?
Алтайыстың агаш-тажы,
Агару ээзи бисти корыйтан.

Карангуй түннен коркыба, балам,
Кара санаалу кижиден коркы.
Көөрөдип сени көкидип турала,
Көмө базар деп билип, сагы.

Эрлик-көрмөстөн коркыба, балам,
Эки жүстү кижиден коркы.
Каткырып айлында жыргап та турза,
Каралап айдарын качан да сагы.

Казыр андар баскылап та жүрзе,
Качан да кижиге озор табарбас.
Күйүнип жүреле, нөкөрүң, балам,
Күйүниңге коронды чачардан айабас».

Энемниң айткан бу сөстөрүн
Эмди сүре ле эзеп турадым.
Же жалакай жүрүм, жалбыш чылап,
Жолым жарыдат, алкыш айдадым.

1983

ПОЭТ УУЛДАРГА

Көөрөп жүреле, бис, уулдар,
Көп сабабыс ундылып ла калбай.
Көкип өскөн жажыл өлөң
Көк кебистий жабып ла салбай.

Јаңгар кудайына бажырган болзо,
Јабыс санааны таштап ийелик!
Јамы блаашкан бийлер чилеп,
Јамандашпай, нак жүрелик!

Сүүш ару, поэзия агару,
Сүмеленип јол албазынг.
Улу ой бескеге салза,
Айса сен нени де тартпазынг?

Камдар чылап, јиижип турала,
Кайракан бажына сен чыкпазынг,
Коштой најынды ийде салала,
Кожонду ороонго јол таппазынг.

Айса поэзияг ару жүректе,
Ак сүмердий бийик ол турар.
Түбекке түшсе, төрөл јонынды,
Ийде берип, ичкери апарар?

Сүүште, өлүмде, эл-јыргалда
Сүүнчиле ол жүректер жарыдар?
Кара санаала быртытпа оны!
Алкыш эмес, каргыш угулар...

Алтайым учун айдар сөзисте
Андый-мындыј јаман болбозынг.
Алтай Парнастынг алтын бажына
Агару күүндү поэзия чыксын.

1983

КӨКТӨШ ЛӨ МЕН

Көзнөгимнинг јанына
Көктөш келип отурды,

Бичинтилү чаазынга
Билип тургандый карады.

Үрпен, үрпен секирип,
Үзүктеп нени бичиди?
Канаттулар тилиле
Кандый жаңар чүмдеди?

Көктөштинг карда изиндий,
Көргөм јопон бичикти.
Јопондордын јеринен
Айса эзен экелди?

«Эзен, кичү карындаш? —
Эркелү мен унчуктым, —
Кайдан келдин, соок кыш!» —
Калаш берип, сурадым.

Көктөш омок үрпендеп,
Көзнөк шилин чокыды.
Канаттары «тирр» эдип,
Уча берди, жылыйды.

Јенил эмес санааны
Је кемге мен айдарым?
Канады јок нөкөрлө
Канай кожо учарым?

Бу жүрүмди сананып,
Өңзүрейт жүрегим.
Јаан өйдин жүзине
Јалтанбай мен көрөдим.

Јүрүм! Јүрүм! Кайкамчыл
Јүректе канат база бар.
Айланайын! Санаалар
Бийикке мени учурыгар.

Карыгып, незин карыгар
Кайран жүрүм бар тушта!
Көктөш чилеп үрпендеп,
Уча бербей ыраакка...

1984, январь

* * *

Ак карларга, куйунга ородып,
Ак жалаңла учурта берейин.
Аланзышты таштап ийеле,
Алтай түбине жүре берейин.

Уйалап жаткан бу журтымды
Ундыбай канай мен жүрейин?
Уулдардын кей сөзүн укпай,
Узун жолдорло жылыя берейин.

Кийнимнен менин алкыш угулбас,
Санаамды билип, салкындар ыйлажар.
Ак шуурганла жолымды базырып,
Ыраган изим жылыып калар.

Кара кирбигиме кар түжеле,
Кайылып ойто эрдиме тамар.
Ондо түнөй ле жаштын ачузы,
Жаштын тузы сезилип калар.

Же көк тайгалар ары жанында
Көк көзүктү тура турар.
Каалга жанында кем де сакыбас,
Кара тайга бүрүңкүй шуулаар.

Аттар маңын мен токтотпой,
Анан ары шунгуда берерим.

Ак жылдысту тенгери алдында
Айланар күрди өртөп ийерим.

Ырыска, уятка айса түбекке
Ыйы жоктонг жүре берерим.
Чанкыр чечек жайылган жеримде,
Чөрчөктө чилеп, мен жүрерим.

1977

АЛТАЙДЫҢ СҮНЕЗИ

Ак чачту каргандарыс айдат,
Алтайыста ару сүне бар деп,
Агажын олор байланып кеспейт,
Агару жүрүмнинг уйазы ол деп.

Бийик ажуга чыгып барала,
Бир мендебейт олор тымыкта,
Көгөргөн сындар улу жаражын
Көргүлөп отурат, сананып мында.

Кутук суунунг жанына келеле,
Кудайга эмес, сууга бажырат.
Ончо оору-сыстанг жазар деп,
Олор бүдүп, ырысту сананат!

Жангыс ла тайалар там тазан,
Мөштөрис онтулу бүгүн жыгылат.
Кара төнгөштөр, арсайган будактар
Карыкчалду ла арткылап калат.

«Мал да кабырар жер жок» — деп,
Малчылар бүгүн ачынып арбанат.
Кладтап салган кырда агаштар
Тартылбай ла чирип жадат.

«Өштү де мынайда эдер бе? — деп, —
Өнөтийин мынайда үреер» — деп,
Улус кородойт, же кем угат?
Агаштар жылылат, жыгылат

Кубометр ле көп ол болзын,
Кудайы былардын не керек?
Алтайдын ээзи дежет пе?
Акча ла жангыс көп керек.

Кандый да карган эмеген
Агаш кезеечини каргап жат.
Ээлү болгон Алтайыс,
Ээзи ырады деп ыйлап жат.

«Орооныска агаш керек не? —
Онызы та неге де актанат. —
Космоско, өрөкөн, уч жадыс,
Комыдабай, алка» — деп каткырат.

«Космосын кайдалык, не керек!
Кобыга мен канай једерим?
Арсайган будактар ортодо
Төнгөштөргө канай мүргиирим?»

Ол жышты сен билеринг бе?
Өбөкөлөрис озодон байлаган,
Ак-жарыктын агару куштары
Анда уйалаган ла јыргаган?»

Эмди ончозын јартайтан
Экология деп наука бар.
Је Алтайдын байлыгын артаткан,
Айтсан, кандый закон бар?!

Алтайдын сүнези дегенис —
Сүүген оны сүүжис јажына.

Агаштардан, туулардан, суулардан
Кайра келген сүүштү жаңылга.

1983

ЖАРАТЛА АЙРЫЛЫШ

Көк толку, ак кереп,
Кийнисте жажыл Алтын-Туу.
Айрылышты керелеп,
Кереп огырат шынгыртту.

Шибееленген булунда
Жүрегим сыстайт шимирттү.
Ойто ло ондор чактарга
Айрылыжар сезимдү.

Тоозы жок калыктын
Оодыгындый бис тоолу,
Эбире не де, кем де жок,
Же кереп ле бис колбулу.

Кереп ырайт тууларла,
Толкуларла биригип,
Башкирлердин жаңары
Жаңыланат жиргилип.

Олор барды. Үлгери
Бисле артты жаратта.
Олор барды — үндери
Жүректе артты, жаңылга.

Толкуланып калыктар
Толуп келетен Алтайга,
Же жараттан ашкан талайдый,
Ага беретен ыраакка.

Башкорт улус бир тушта
Барган дежет Алтайдаң.
Бис јажына каруулык
Алтайыстың тажына.

Көк корымдар түбинде
Көө куйакту алыптар.
Курч кылыжын тайанып,
Тымып калган улустар.

Јал јастанган эрјине —
Алтын үйген бажында.
Алтай чанкыр ынаары,
Бисти јажына аласта!..

Карындаштар ырап јат,
Ол ло барган талага.
Алтай калык — ас калык
Шибесленген јаратта.

Эбире элкем телекей,
Өскө јарат көрүнбес.
Башкирия. Кайда ол,
Је түжензен де түжелбес...

Алтын-Көлдин үстиле
Ак кереп там ла ырады.
Бу кереп эмес, ару күүн
Сакыйт алтын јарады.

Он чактарды өткүре
Сунган колдор јылузы,
Мун јылдарды ажыра
Көргөн көстөр јарыгы.

Танылат, ойто танылат!
Та кандый да сезимдер.

Бир тужында камылган
Көчкүн оттор, күйигер.

Айылчылар ырады,
Артып калдыс жаратта,
Кангыл мөштөр шуулажып,
Нени айдат тымыкта?

Мустай Карим жангары
Мун тилдерде мактулу.
Онын айткан сөстөрүн
Шымыранат Алтын-Туу.

Тенкейишкен тайгалар,
Ак туманы бажында,
Көк толкулар мантажып,
Истер јунат кумакта.

Күүлеген тенгистий
Јүрүм кайда? Ыраакта.
Телекейди тындаалап,
Алтайым турат јажына.

Ак керептин ыраакта
Сомы чек ле јылыды.
Астыккан куштый јүрегим
Бениг учун кыйгырды?

Бис ас, је бис тирү,
Ундыбагар, улустар.
Јүрек јылузын үлежип,
Јүрүмле ырысту барактар.

Москванын отторы
Јарыдат бисти јаркынду,
Бистин дезе кийнисте
Улуркаган Алтын-Туу.

Август, 1983

НИЗАМИНИНГ ЈЕРИНДЕ САНАНГАН САНАА

Куштар чылап, сенин жаңарын
Уча берген канаттарын талбып,
Жүзүн тилдү калыктар жүректе
Жаңардын үргүлји уйазын тартып.

Алтай жериме куштарын бирүзи
Учуп келди та азып, та танып,
Жүс олбыкту бай теректин
Бир будагына жаңарлу отурып.

Алтын күүктин үниле коштой
Унин тындагам сүүнип, кайкап.
Ару күүн ойгортык экелгей,
Бу жүрүмди сүүп ле алкап.

Эмди сенин чыккан күнингди
Элин байрамдайт, эркелү жырғап,
Жүс жылдардын тармазы өткүре
Жүзинг көрүнди телекей жайкап.

Отторы чагылган жаан залда
Ондор тилдерле үлгерин угулган,
Огузтар билетен ойгор тилимле
Ол үлгерди мен де кычыргам!

Кеен жараш Гяндж калага
Кеендик поэзиян база келген.
Бүгүңги үйеге, бүгүңги жүрүмге,
Жуук ла ойгор ол көрүңген.

Ол өйлөрдин кийимин кийип,
Ойноды байрамда Гяндж улузы.
Онынчы чакты жирменчи чакла
Бириктирет Низами жаңары.

Телекей жарыткан сениг магынга
Тегин поэт жылынып турадым.
Агару сениг сөөгин жанына
Алтайдын уулы базып барадым.

Килен таш межигин үстине
Кижиг бойым алаканым салдым,
Жалкын от өткүрө соккондый,
Жаан ойдин чырайына карадым.

Жүрегиме кенете жылу, жылу,
Жүзимди кандый да от жарытты.
Кандый калыктын уулы эдин?
Кем сурады? Жүрегим унчукты?

Жебренде огузтар төрөли болгон
Женгестү Алтайдан келген эдим.
Төрөл тилимнен ыраган сөстин
Төс тамырын сезип жүредим.

Үлгерлер жайаачы — куштарым учат,
Күннин одынан канады жалбырап,
Ак-жарыкты айланып жүрөр бе,
Айса ундылар кубалга бастырып?

Же тоорчык бу күнге кожондойт,
Алтай жеримди, улусты кайкадып,
Айса эртен ээн калар ончозы,
Эт жүректи неге де жайнадып?

Кужын учуп келди, Низами,
Алтай тилле бүгүн жанарлап!
Оны көдүрди мөңкүлик канады
Телекейге ойгор күүнди жарлап.

Куштар чылап, мениг де жанарым
Учат өрө канаттарын талбынып,

Үргүлҗи жүрүм жүрер бе, билбезим.
Сүүнедим түңгей ле олорды учурып.

Жүс олбыкту бай терек агашка
Куштарым отурар түңгей ле жаңарлап.
Суулар агар, агаштар шуулажар,
Жараш жажытты жайнылу шымырап.

Гянджтын серүүн тымык садында
Жангыскан турум жүрүмди сананып,
Сенин баскан бу таштардын
Шымыртын угадым мен айладып.

Качан да болзын, жаңардын куштары
Учсын канаттары күнге жалбырап,
Жылдарды, жолдорды — жүрүмди өткүрө
Ончозын арутап, ойгортып, жаңарлап!

Кем билер менин де куш-жаңарым,
Өйлөрди өдөр өлбөй айланып?
Поэзиянын мөңкү терегине коноло,
Алтайын мактаар улусты кайкадып?

1983

АТАНГАНЫ

Айрылыштын келди өйлөри,
Айланайын, уулчагым!
Жүректин изү сөстөри —
Ончозын канай айдарым?

Та кандый буудак сакыды?
Тарма да тартсам жетпезим!
Та кандый жүрүм уткыды —
Камдазам да билбезим.

Анда жышту талада
Озогы кала Том-Тура.
Ыраактан чанкыр Бабырган
Сананат кийнистен көр тура.

Жүрүм кайкадып, чочыдып,
Жүрегинди ол ачар,
Онын ойгор судазын
Келер ой жажырат.

Жаңы жер, жаңы нажылар,
Билерим тату илбилү.
Сүүш те сеге туштажар —
Жас ойгонгон көстөрлү.

А ол агару учурлу,
Ару бол онын алдына!
Жаман этсен кыйынду,
Жалбышта күйерин жажына.

Сынын бийик, үстимнен
Күлүмжилү көрөдиг сананып,
Күүнингле, уулым, бийик бол,
Жүрегим кыйгырат жайналып!..

Кичинек вокзал, перрондо
Куучын, каткы, айрылыш.
Паровозтын ачу кыйгызы,
Калганчы катап кол тудуш.

Оног көрүнбей барганча
Көзнөктөн эзендү кол жагыш.
Айса бу канаттар,
Учардан озо талбыныш?

Вагондордын кийнинен
Базадым, ичкери көрөдим.

Јаш тужымды сананып,
Жылдарды ойто өдөдим.

Бу ла кичинек вокзалдан
Атангам мен чек јашта.
Кем де эркелү колымнан
Эзендү тутпаган ол тушта.

Энем тайгада, чабанда,
Канай үйдешсин јолыма,
Ак-јарыкты чарыптап,
Барган јолым мынан ла.

Арасей элкем чөлинде
Адам јаткан кыймык јок.
Колын өрө көдүрип,
Мени үйдежер тыны јок.

Өлгөн канду согушта.
 онын кем билер?
Јен јастаган эрлердин
Керези јангыс Төрөл јер!

Менин жүрегим тирүде
Ады онын бичилер.
Эткен јакшы керегис
Энчиликти эзедер.

Мөңкүлик бар? Билбезим.
Айса мында мөңкүлик?
Качан да болзо ырыска,
Келер өйгө, бүделик.

Карыкчал, је сүүмји
Санааны бийлейт, жүректи.
Ару жүрегин качан да
Сүүзин, уулым, бийикти.

Жирменчи чак уулыма
Та нени-нени белетейт?
Жүрегимде не ачу —
Онызы нени белгелейт?

Менинг жиит өйиме,
Көргөн жараш түжиме,
Уулчагым барып жат.
Күс. Турналар кыйгырат.

1981

ӨЧПӨС ЖЫЛДЫС

Чечектер шымыражат — слер кайда, улус?
Агаштар шуулажат — слер кайда, улус?
Жылдыстар мөлтүрежет — слер кайда, улус?
Тайгалар үшкүрижет — слер кайда, улус!
Алтай улус?!

Корымдар койнына тымып калган ба?
Кобылар ичинде уйуктап жаткан ба?
Таштар болуп, кубулып калган ба?
Суулар болуп, агып барган ба?
Алтай улус?!

Алтайын таштап, ырбап барган ба?
Аракы ичип, артап, ундыл калган ба?
Кардына болуп, улузын саткан ба?
Канду жууларда кырылып калган ба?
Алтай улус?!

Ненинг учун үн жок?
Ненинг учун күүн жок?

Жок! Бис тирү, алтай калык!
Же жүрегисте шырка бар камык,

Өлгөн күүнис жаңы-жаңы ла тирилген,
Өчкөн одыс жаңы-жаңы ла күйген.

Артабайлы, артпайлы, Төрөл улус.
Амыр, тирүү бистинг ак малыс!
Салымнын ченелтези өткөн эмей, улус.
Jүрегисти жылыдат өчпөс жылдыс!

1981

АЛТЫН СЫНЫМ

Арыды деп айтпагар!
Алтын сыным эм сергек.
Амырды ундып салала,
Телекейди эбирек...

Jүрүм эмди де көзиме
Жалакай көрөт кеберкек.
Ак чечеги жайылган
Алтайыс база кўнерек.

Jүрүмнинг бийик боочызы —
Кайра көрүп санандым,
Кем салымнын жалчызы?
Мен эмес деп айдадым.

Эмди де узак жылдарым,
Эдер ижим алдымда.
Бийикке тўнгей ле чыгарым,
Бүдүрилип те жыгылзам.

Ак санаа бир тушта
Жарыдар сени таң чылап,
Ол тушта көзинген
Жаштар агар тамчылап.

Каралашта ырыс жок,
Канайып мыны билбедин?
Кажы ла жаста чечектер
Оскөнин канай көрбөдин?

Ырыс, сүүмжи түңгей ле
Жүректен өзүп, жайылар.
Ырымдап айткан сөстөрүн
Та бойыңа бурылар.

Килемжи кижинин жүректе
Өчпөс учурлу качан да.
Ак санаа, ару күүн
Женер жүрүм жолында...

Мен тирүү, омок, жалтанбас.
Эмди де айдар сөзим бар.
Же түңгей ле шыркалар
Оорыдат. Оны канайдар?

1982

ТЕНИС КЕЧИРЕ

Санаа кирбес ол талада
Сан башка город бар.
Тымык теңистин жылу толкузы
Тыңыскып анда андан жадар.

Жер-планетанын ол жаны,
Же ого сен не ырадың?
Коо пальмалу Куба жарадың,
Кожонунг сенин эске аладым.

Ажарга жүрген күнге айдадым,
Айдып барзанг менен эзенди.

Атлант тегистин ары јанында
Ајарып көрзөн ол бир келинди.

Эртен тура күн чыкканда:
«Эзен бе, ол јаражай?» — дейдим,
Көгүсти чилеп, јерди тындап,
Көөркий сенин үнин угадым.

Азыйда айткан: «Алтайды эбирип,
Ајарган болзом бир ле катап.
Элдер мактаган эрјине јаражын
Эки көзимле эрке карап».

Эмди телекейди эбире бердинг,
Эли башка ороондо јуртап,
Карындаш јонго болужып јүрединг,
Јоктойт сени јүрегим сыстап!..

База катап Тверской бульварла
Базып келгенин көрөтөн болзом,
Је бүгүн ээн тымык кырларда
Сананып турум. Эгир бозом...

Былтыр Атлант тегисле јүзүп,
Сени эзегем катап ла катап.
Учуры јоктый угулган сөстөр
Учуры теренгин ондоп ло кайкап.

Керепти јайкаган ол толкулар,
Кем билер, јарадына согулган.
Өскө тегистин толкузына көрүп,
Өкпөөрип јүрегин нени сакыган?

Көк чечектери јайканган јеримди
Көрүп турадын ба санаанда јурап?
Улузы кыймыраган ол талада
Ундып салдын ба күнүн ле чаксырап?

Төрөл жарадын, төрөл кырларын,
Төгүн жоктон эрке сакышта.
Ундылып брааткан жангар күүзүндий,
Угулып турат па сөзүм тымыкта?

1983, апрель

ЧЕРҮГЕ АТАНГАН УУЛДАРДЫ ҮЙДЕЖИП...

Орой күс. Айрылыштын сызы...
Кечеги уулчактар черүге атанат!
Салкыннан айса оркестр үнинен
Кейде жеңилчек карлар айланат.

Карган комиссар строй алдында,
Сөстөр учат жалбышту ла кыска.
Ороонды корып, мылтык тудыгар,
Элдин куйагы, эртенги солдаттар!

Энелер жажык. Көстөри жашталган,
Эрмек айтпай карыкчал тунзүйет.
Адалар чырайлары соок ла кату,
Стройдо чылап, жарындарын түзедет.

Жүрегим менин та не чым этти,
Жүс санааны сананып турадым.
Кызалан кату ойис алдына
Бек турыгар, кайран уулдарым!

Жажык болорго биске жарабас
Жаан ла каруулу чактын алдына.
Адалар жүрүми качан да ундылбас,
Агару кандары жуучыл мааныда.

Уулчагым база черүге атанар,
Унчукпай турарым онынг жанында.

Жүрегимде күүлеген эрке сөстөрдү
Чыгара айтпазым айрылыш тушта.

Мылтыктын кайыжы ийнигер өйөр,
Мыны мен билерим, уулдар!
Ракеталар куулайып, соок тынар,
Ырызаар кандый, билбезим, уулдар.

Бис эр улус — жүрүмис андый.
Болоттын соогынан жүрегис сообос.
Адалар магы, агару кереги
Ару жүрегисте жажына онбос.

Автобустар уулдарды алып барды,
Артып калдым жажык сананып.
Тон жерге карлар төгүлет,
Улустын истерин туй базырып.

1980

МЕНИН КУДАЙЫМ

Кайран жерим! Калтырап та тонзом,
Сенен жылу жерди таппазым.
Ыраак талага жүткиген де болзом,
Очокто одымды таштап барбазым...

Алтай жоным көчүп те ырбаза,
Айылдар орды түнгей ле артар.
Мунг жылдар ырап та калза,
Мус тайгалар ол бойы турар.

Же эмди тура, жүрүмге алкыш,
Элимнин оды өчпөй күйгенче.
Тойлордо жырғап, балдарды чыдадып,
Ижин иштеп, улузым жүргенче.

Астам бедреп, ак-жарык эбирбей,
Ак малын кабырып, тууларда басканча,
Өскө, кайкалду салым некебей,
Өскөн жеринде ырысту жатканча.

Ак-жарык база элбек ле эмей,
Астыккан куштардый уча да бербей!
Же Алтайдын жаражы, арузы, бийиги,
Айтсагар, көөркийлер, кайдан көрүңгей.

Өскө жерлерге барбагар слер деп,
Өнөтийин слерди сөстөгөн эземиз.
Же ак-жарыкта Алтайдан кеен,
Алтайдан кару төрөл билбезим.

Көп жондор өткөн истерин
Көгөргөн Алтай жүзинен көрөдим.
Же бистин мында истерис эмес,
Жүрүмис артканын билип жүредим.

Кайран жоным! Жаңы, жараш үйе
Жебреи жеристе чечектеп ле өскөй,
Олор жүрүмге бистенг омок,
Бистенг ойлу, сүүнчилү көргөй.

Кызаланда жүрген бистинг күүнистен
Кыйынду жалтаныш эмди ырагай,
Адыркап, уянзып жүрген кылыгыс,
Айдадым, жажына бистенг жылайгай!..

Мөш жабынган тайгалар бажынан
Мөңүн суулар шыгырап акканча,
Айдын-күннинг жаркынын алынып,
Алтай жерим кеендик жатканча.

Айткан бистинг жалбышту сөзис
Ак-жарыкты айланып барганча.

Алтайысты сүүген жалакай күүнис
Алдыста жүрүмис жарыдып турганча.

Кайрам жерим! Бийик сындарың
Канат берзе, учуп та чыгарым.
Элим керегинде эрјине сөсти
Элдер алдына эмди де айдарым.

Көп ороондор көргөн дө болзом,
Көк жылдыстый мениң Алтайым,
Ол јолымды жажына жарыдат,
Ол жүрүмде сок јангыс кудайым.

1984

* * *

Жүрүм керек, јолдор, јолыгыш,
Жүректер күүзин сен тыңда.
Карыгып көөркий не отурыш?
Кайраның кайда, кажы талада?

Лобожып сен үйде отурзан,
Јолдор јаражын канай өдөтөң?
Көөрөм кайкал жүрүмди ундызан,
Көөркий көзине качан көрөтөң?

Ару сыстар жүрегин таштаза,
Албатың керегинде нени айдатаң?
Поэт мен деп улустың алдына
Бойың канайып сен туратаң?

Калак ла дезен! Ачузы кандый,
Кару да кижии кезикте ондобос.
Кожон бойының өйинде учатан,
Жүректинг јалбыжы өчүп сообос.

Онын да учун сенин жангарын
Канадын талбыйт. Учүш сурайт.
Кару үүрөң кинчекти билбей,
Канадыңды сенин кезип салат.

Жок, сен уч, сүү, ыйла, алка,
Көөркийдинг көзінде эркезине чөңүп,
Омок жүр, поэт, тартыш, тармада,
Бийик чыгып, жаманды жеңип.

Айладып айт! Ару бол жүрүмде,
Жангардын баазы жеңил эмес эмей!
Мак некебе, баа сураба,
Алтайдын чечеги көксинде эңилгей...

Күскүдө чилеп, Алтайыс жаражы,
Күүнингенг сенин, поэт, көрүңгей.
Кара көстү алтай Муза
Карузып сеге удур келгей!

1984

ЖАШ ЖҮРҮМНИН' КҮҮЗИНЕНГ

Переделкино. Карагайлар,
Ол ло таныш дачалар,
Бичиичилердин аттарын,
Бичикте чилеп, кычырар.

Тренев, Хикмет, Фадеев —
Эмди жок улустар.
Жажыл дачалар көстөри
Санангылап көр турар.

Улу да улус, канайдар,
Ундылыштын талада.

Мөнгүликте сөстөр ас —
Бичиктер тымык полкада.

Алтындалган кадарда
Аттары олардын бичилген.
Үргүлјинин жаратка
Өй оларды кечирген.

Эмди өскө улустар
Јуртайт мында. Бичинет.
Мөнгүликтин бийигине
Айса олар јединет?

Кажызы ла олардын
Канадын талбыйт учарга,
Чаксыраган јүрүмде
Саатка да ундыл калбаска!

Је өй кату кемјүлү
Керек јокты кес чачар,
Кечеги ле мактулар
Эртен шык ундылар.

Бу ла мында Фадеев,
Чуковский јүретен.
Конторада телефонго
Пастернак базып келетен.

Кышкыда, соок энгирде,
Хикмет биске киретен.
Студенттер кыбында
Улгерлери күөлейтен.

Февраль. Карлу кыш.
Көзнөктөр ак кыру.
Бис ончобыс «генийлер»,
Јүректерис канатту.

Леонов келгенде
Сөс учурын жартайтан,
Сөс ол танмадый,
Арчылбас деп айдатан.

Улу улус ортодо
Уулдар тенгдий жүретен.
Пастернактын айлына
Чай ичерге киретен.

Буурыл ойгор каргандар,
Чек ле јаш уулдар
Поэзияны шүүжип,
Чуркуражып туратан.

Эмди тым, тып-тымык.
Карагайлар шуулажат.
Сананзам, аллея учында
Фадеев јанып браадат.

Шляпазын уштып, јалакай
Чуковский эзен алыжат.
Санааркашту көстөриле
Пастернак узак ајыктайт.

Мөңкүликтин јерине
Олор мынан ыраган.
Карагайлар үшкүрип,
Та олорды сананган?

1980, март

АЙМАРА ЛА БИС

Чечектел, јоным, кыймыра!
Кайда да јуртайт аймара¹.

¹ А й м а р а — Түштүк Америкада јуртаган индеец калыктардын бирүзи.

Көстөри чичке, кап-кара!..
Улу күн, бисти аласта!..

Бистинг эдисти күрерте
Жангыс күн текши күйдүрген,
Көстөристинг түбине
Кайдан түшкен чедирген?

Бис — жердинг балдары,
Кудайыс — төрөлис жыштары.
Чаңкыр туулар көксинде,
Чарылып калды жолдоры.

Бисти жайады жайаачы
Кара чачту, көстөрлү.
Аймара улус эдинде
Журуктар жүрет чололу.

Өлүмди, чакты, кыйынды
Өдүп чыккан аймара.
Жылу төрөл жеринде,
Карындаштар, кыймыра.

Телекейдинг де түбинде,
Унибис бистинг, жыңыра.
Пальма, мөштөр алдында,
Калыгыс, журта, амыра.

Салымыс бир, та кандый...
Санаам аппарат учура.
Тенистер, туулар ажыра
Колым сунадым удура.

Теп-тегерик телекей,
Тегелик чилеп, айланат.
Жарты жок келер ой
Бисти та кайдаар аппарат.

Улуркаган жаан оромдор
Улуска нени белетейт?
Өткөн чактар каргыжы
Жүүлтип жүректи элгектейт?

Жарыктын ол жанында
Журтайт амыр аймара.
Санаала ийген сөзимди
Жетиргей илби самара.

1982

ЖЫГЫЛЫП ЫЙЛАДЫМ

«Канайып жыгылдың, балам? — дежип,
Карган мөштөр үстимде шуулажат.
Алтай уулдар, слер кайттыгар?» —
Араай үшкүрип олор унчугат.

Ак туманла баштарын оронуп,
Алтай тайгалар чактарды сананат.
Көк чечектер будымнын жанында
Көкип бүгүн неге каткырат...

Мен — кижиге, жастырдым, ыйладым,
Жүрүмнинг жолунда кенете тайкылып.
Калапту мен деп бодогон эдим,
Карыктым бүгүн жаман айттырып.

Өрө турарга ол кижиге бербей,
Өчөп келди көнгөрө базырып,
Жарыктан жажырган бу уяадымды
Жарлап жүрү сүүнчилү каткырып.

Билерим, канайдар, бойымнын жаманым!
Билинер болзом, андый болор бо?
Сүрнүгип менин жүргеним көрүп,
Сүүнип мени ол кижиге сөгөр бө?

Je агару күүндү ару көөркий
Алмыс жаманым таштап ла салды,
Кижиге кару киленкей жүреги
Кир жууктабай жараш ла артты.

Качажып жыгылдым, канайдар эмди,
Канча санаалар жүрегим базырат!
Кызалан сакыган ол бир кижиге
Кылыжын курчыдып, сүүнип каткырат.

Санаамды мен кайдаар эдерим?
Салкынду сындарга чыгып барадым,
Кичинек өлөңгө, кийик тууларга,
Кижиге бойым шырамды айдадым.

Өрө турарга болушкар, Алтайым,
Өскөн жеримниг кайран чечеги!
Жаманды, жакшыны ончозын билетен
Жалакай жонымнын ойгор жүреги...

Кара жерден өрө өңдөйип,
Кайран жүрүмгө сүүнип көрөйин.
Салымнын уур жолдорун өдүп,
Санаам ару слерге келейин.

1983, октябрь

ӨСКӨ ТЕЛЕКЕЙ ЧЫРАЙЫ

ЭЛЕС ЭТКЕН ЈУРУКТАР

1

Мен айдадым. Јопон јер,
Ўстинде сенинг не јылдыс?
Кызаланду бу чакта
Кандый бистинг салымыс?

Јуу-чак, айса, айт,
Ойгор јенер, чак болбос?
Нагасаки чечеги
Ойто күйбес, ол онбос?

Күл болгон жүректер
Күүни тирү эмес пе?
Хиросима кинчектинг
Темдегиндий жүрүмде!

Атом бомба шак мында
Јарылган деп айдыжат,
Эмди онын ордында
Агаштар араай шуулажат.

Колын тенгериге кодүрген
Кереес мында агарат,
Улус, амырды корыгар,
Кижиликти ол кычырат.

Сакуранын¹ кайкал чечеги,
 Аластаган сени ол эди.
 Хризантема² јобош јайканып,
 Јүрегин меге ач берди.

Эбире талай күркүрөп,
 Меге та не деп үнденди?
 Талайдын тилин билбезим,
 Је јүрегим неге көкиди?

Јуунак јопон туралар,
 Көркойгон агаш карагай,
 Мендештү араай бажырат
 Чанкыр кийимдү јаражай.

Јол көргүскен јопон кыс
 Јанарга бүгүн мендеди.
 Тымык тенгис үстинде
 Кып-кызыл тенгери.

Јүзүн чололу храмдар
 Артып калды санаада.
 Арыган чырайлу улустар
 Ижинен јанат айлына.

Оромнын алыс түбинен
 Экче көстөр ајыктайт,
 Экче, тыйрык буквалар
 Мелтилдежип јарыдат.

Камакура садтары,
 Агаштары саналат,
 Тенгиске көргөн булундар
 Керептер агарып ырап јат.

¹ Сүрекей јараш чечектү јопон вишня.

² Хризантема — јопондордын сүүген чечеги.

Олорло кожо јанарга
Энчикпестү санандым.
Нагасаки портында
Палубада турадым.

Јакшызы көп јопон јер.
Јарадын ыраак, алаңзу.
Јарашпастын кимирти —
Најылык көрбөс каралу.

Самурайлар үлдүзин
Салбаганын билерис,
Америка казыр јеткери
Ченеп келди, сескенис.

Эсминецтер гранда
Эмди јергелей не турган?
Атомный кемелер
Айса мында не сунган?

4

Је сакура јаста чечектеп,
Санаан амыр јарыткай.
Кичинек сенин садында
Хризантема јайкангай.

Килемкей күүнинг ойгортып,
Кинчектү чактан айрылгай.
Криптомерия агажын
Јүрегин арутап шуулагай.

Чаазыннан эткен турналар
Чактар түбинен уч келгей.
Татами¹ јайган кыбынды
Тату ырыс ээлегей.

¹ Т а т а м и — кичинек кулузын кебис.

Алаканча да јеринде
Аршын агаш карагај.
Төрөл јеринин јаражы
Јүрегинди јылыткај.

Кажы ла кижиге төрөли,
Карлу да болзо, эн кару.
Тенистинг де тошту элкеми
Телекејде эн јылу.

5

Бис те төрөл јеристи
Бек сүүгенис јажына,
Јажыл мөштөр јанында
Сананганыс тымыкта.

Көк чечекте чалынга
Көр турадыс таг эртен.
Је ар-бүткенди слердий
Кемибис бистинг кичееген?

Јерибис бистинг бай, элкем,
Је ненин ле учы бар.
Алтын сынду тайгалар
Артап калза, канайдар?

Алтайыстын агажы
Араай онтоп јыгылат,
Коркырап аккан суулардан
Корым сайлу коол артат.

Кайкамчылу ыраактан
Карузып көрдим јериме,
Күски ошкош көлдөрдин
Энчейедим үстине.

6

Алтай, јопон ортозы
Айланбаста ыраак јер.
Тенгистен бӱткен калыктын
Тилин, кӱӱнин кем билер?

Андый да болзо, каныбыс
Јуук болгоны сезилет.
Та кандый ла колбулар
Чактар тӱбиненг кӱрӱнет.

Элес эткен кӱрӱште
Элим билбес темдек бар.
Кара кӱстинг тӱбинде
Та кандый да јылу бар.

Айса мен јастырдым?
Билбей калдым казырын.
Шыкай кӱргӱн кӱстӱрдинг
Јеткер толгон кылыгын.

Халкин кӱлди, Харбинди
Ундыбаган албатым.
Катап мылтык албагар,
Коомой болор, айдадым.

7

Атанатан ӱй келди.
Јараттан кереп айрылат.
Тенкейишкен керептер
Тенгистер ӱниле огырат.

Бисти ӱйдешкен јопон кыс
Артып калды јаратта.
Кӱн чогындый кӱлӱмји
Сыйлап калды јажына.

Јопон јерининг кебери
Сенин кеберингле јуралар.
Сакураанын чечеги
Сен болгонын саналар.

Билерим, бу јүрүмде
Көрбөзим сени качан да.
Је јопон калык сүнези
Сендий кыста, балада.

Тенгис ортодо ортолык
Сенин јүскен керебинг.
Көп чырайлу телекей
Көөрөйт сененг, билеринг.

8

Мөш агаштын шуулажын
Јүрекле тындап јүрелик.
Мөт јытанган чечекке,
Көөркий, кайкап көрөлик.

Телекей башка, тил башка
Күүнди канай айрыйтан?
Каруузыжып сананза,
Кандый грандар тудатан?

Уй мылтыктар атпаза,
Улус качан да таныжар.
Атом бомба түшпезе,
Ак чечектер јайканар.

Сенин кару күлүмјинг
Тенгис кечире јарыдар.
Алтайдын алтын сынынанг
Эзеним сеге угулар.

Јопон талай анданып,
Толкулары табарат,
Содон кырлу ортолык
Сомы там ла арчылат.

Јопон талай. 1981, декабрь

ТОКИО. ЭҢИР

Кыш. Мында кар јок.
Эбире тенгис. Ортолык.
Талайла тудуш калазы
Тармалу ла кайкамчык.

Экче-экче буквалар
Јапылдажып, имдежет.
Булутка јеткен туралар,
Булунга јаркын төгүлет.

Куу-кара чырайлу
Кыймырашкан улустар.
Јүс куулгазын көргүскен
Јүрүмнин јүзине карагар.

Телекейден башка телекей
Тегиндү эмес, кем билер?
Тенгистерди ойгозып,
Огырышкан керептер!

Оромдорын, кудай-май,
Оттор јарыдат мунг ондү.
Өскө јер. Өскө эл.
Танылбас кандый јүрүмдү?

Јобош, керсү көстөрин
Јопон неге јажырат?

Ышту тагылдын јанында
Кыстар шынғырууш каткырат.

Арчын ошкош бӯрлерлӯ
Кандый бийик агаштар?
Кижикоркор чырайлу
Кандый бу кудайлар?

Криптомерия — мōш дежет.
Шуултын арай тындайдым,
Алтайымнын мōжиле
Ўн алыжат — таныйдым.

Агаштар тилин билижет,
Бис билишпес кайтканыс?
«Аригато¹, јаражай!» —
Кӯлӯмјилӯ турганыс.

Токио. 1981, декабрь

ТОКИОНЫНҢ ОРОМЫНДА ТУШТАШ

Јопон кыс бажырат
Јалакайлу кыймыкту.
Айткан онын сōстōри
Иероглиф ошкош јажытту.
Бисти эбире кōк теҥис —
Теҥисте туулу ортолык.
Јӯрегисте кандый ис?
Мыны канай ондойлык?
«Адын кем? Айт, кōоркий».
Ондобойт, суракту ајыктайт.
«Мен — Аржан, сен кем?»
«О, Нарита» — деп унчугат.

¹ Аригато — быян болзын дегени.

Кичинек, ару колында
Хризантема жайканат.
«Сакура качан чечектеер?» —
Ондобойт. Жаныс каткырат.
Мындый ла кыстар колдоры
Телекейди кайкаткан.
Транзисторды ончозын
Ус колдоры жазаган.
Электроника, о кэй!
Кайда ла болзо, макта.
Алтын кереес тургускар
Јопон кыстар колына.
А озор, көөркийлер,
Метролордо тыгылат.
Арып калган бойлоры
Автобустарда барадат.
«Сони» фирма ишчизи
Значокто јарт айдылган,
Нарита бүгүн база ла
Сүрекей тын арыган.
Је јопон кыс качан да
Јобогонын көргүспес.
Арып та калган көзинен
Күлүмјизин түжүрбес.
Нени айдар? Бир кезек
Унчугышпай турадыс.
Онон јалакай бажырыш,
Ары болуп кол јангыш.
«Соенара¹, Аржан-сан²»,
Сананып менен ырады.
Каймырашкан улустын
Ортозында јылыйды.

1 Соенара — јакшы болзын.
2 Сан — күндүлү дегенине түнгей.

Алты татами кыбында
Амыраар ба, Нарита?
Эртен ойто ло конвейер
Элестелер алдында...
«Эй, сакы!» Кем де жок.
Машиналар агыны.
Сүрекей жуук болзо до,
Тенис кечире салымы.
Экче неон сөс чилеп,
Жап эделе, жоголды.
Онын ордына ойто ло
Өскө сөстөр жарыды,
Өскө көстөр карады.
Сан башка ырымдар,
Санаага кирбес жараттар,
Жүрегимде арт калды.

1981, декабрь

ЫРААК ЖАРАТТАР

Үргүлжиге жай тала:
Үргүлөшкөн пальмалар,
Ананастын жараш жыдыла
Толуп калган жараттар!

Жылангаш менин будымды,
Коо пальма агашты,
Жунат жылу толкулар...
Шымырап нени айттылар?

Малай жажыл жарады
Жашта көргөн журуктанг.
Миклухо-Маклай
Мында турган, сананзаң.

Төнгөштөрдин бажында
Содон камыш айылдар,
Гевеялар аразында
Кемзинип жажын турулар.

Эбире жылга тўжүмдү
Кайкамчылу жажыл жай,
Кижиге ырысту болзын деп,
Жайалган эмтир бу алтай!

Мында Миклухо-Маклай
Сананган, жүрүмдиге айлаткан.
Жебренде арткан улусты
Казыр өйдөң корыган.

Онын килемкей жүреги
Жарыткан бу таланы.
Талайдын чанкыр кырына
Кебери онын ырады.

Жебрен өйдиге таяктар
Таштаганы, онызы жарт.
Бор-боткоңы жаңы өй
Таштап берзе, алып жат.

Же оморды өрө тартатан
Жаң келбейтир көргөмдө,
Туристтерди соотодып,
Бийелейт төрөл өзөктө!

Мындый салым бисти де
Сакыыр эди, кем билер?
Кайкалду жараш Алтайга
Өскө улус келгилеер...

Өлгөндөрдиге артканын
Мынайып көргүзер.
Бай туристтер келеле,
Папирос берип көкидер!

Чадыр айыл жанына
Кам тескинип айланар,
Чарак базып алтай кыс
Күрүмдерди каткыртар!

Онын учун жүректен
Айдадым төрөл жоныма,
Агару революция жылдызы
Жарытсын үргүлжи чактарга.

Ленин бисле жажына
Төрөл, кару, жалакай.
Оноң өскө телекей
Карануйга чөң калбай!

Карган таяк бийеден,
Секириштен арыды,
Тамтамдары¹ жыштарды
Жынкылдадып тымыды.

Бир пачка сигарет
Сыйлап ого турадым.
Уйатузын не дейзин!
Изип, кызып каладым.

Изү, кеен, кайкамчыл,
Кучактан жаан чечектер!
Көк талайды ойгозып,
Огырып барат керептер!

Бу улуска ырысты
Бедреген Маклай.
Же Ленинниң ойгоры
Бу жаратты жарыткай!

Жылу жымжак толкулар
Жаратка келип табарат,

¹ Тамтамдар — түнгүрлер.

Семтек башту пальмалар
Эңчейип нени сананат?

Малайзия! Жылу жер,
Мактап канай айдайын.
Улузынга ырыс бер,
А мен жанайын, жанайын!

Малайзия, 1981

НАРЫНЧЕЧЕК

Бир ле элес сен сыйла, Нарынчечек,
Бир күлүмжи, бир эрке сөс — мөңкү белек.
Жүрүмде мынанг артык биске не керек?
Куштар чылап, экү ыраакка уча берек!

Чаңкырлыктын учында экү жылыыйп,
Чакпындардын, салкындардын күүзине
ундылып,
Күннинг чогын жүрегиске ырысту чагылтып,
Күлүмжини чечек чилеп, сүүнчилү жайылтып.

Ононды жакалай жодралар чечектейт агарып,
Кайран жас, нени белгелейт жажырып?
Жерлик кастар учат канаттары сыгырап,
Кара көстөринг там карарды неге сананып?

Эбире көрзөң — көс жетпес кайкалду
элкемдер,
Жарты жок сакылталу бу кандый сезимдер?
Күлүмжингди база катап сыйлазан,
Нарынчечек,
Күүк нени жайнайт, айтсаң, Нарынчечек?

Мында Чингис-каан өскөн деп айдышкан,
Мынанг телекейди жуулап ол ырбаган.
Кийис айлынын турган изи де жок,
Кижиликтин жүрүминде ого быян жок.

Калыктар бойын күлүмжиле јенетен болзо,
Јаражыла, јалакайыла бактыратан болзо,
Ойгорыла, бийигиле өскүретен болзо,
Каргышту өйлөр, о, јылыјатан болзо!

Сенин күлүмјинг мени олјолоп алды.
Јүрегимде бүткүл телекей ле сен арттыг,
Бир элезин сылт өдүп, ырап калды,
Салкынга толголот калыг кара чачынг.

Карчаа канаттарынды чийик кабактарын
Көдүрилет, јүрүмди сүүп ле кайкап,
Коо бойын, сүттий ак чырайын
Јарыйт, ончобыска каруузыш сыйлап.

Нарынчечек — ол менин тилимде Күнчечек,
Күн јүрегинди јажына сенин бийлезин.
Ак, чанкыр, кызыл, сары чечектер,
Көрзөнг олордын тармалу бийезин.

Күүниме бир јараш, мөнгү элезин,
Сыйлап бердин, Нарынчечек-Күнчечек...
Айланайын мен сенин алдына,
Ак-јарыкта поэтке артык не керек?

Анғырлар учат кайдаар да анкылдап,
Салкындар учат чөлдөрлө сандырап,
Кийис айлын артып калды агарып,
Кижиге бойым каруузып јүредим сананып.

Монгол јер, 1983

ТЕМДЕКТЕР

Кайда ла көрзөнг: сөс, темдек,
Јерде, кижиликтин јолында.
Јебрен өй биске не керек?
Тазылыс бистин, айт, кайда.

Ончозын лаптап, шиндеп көр.
Жүрүмнүн чырайын ајыкта.
Тымык туру көк төгдөр,
Олордын үнин сен тында.

История бар ба, бис не улус?
Изибис кату таштарда?
Очокто күйген одыбыстан
Озолодо, нөкөр, сен сура.

Кайда ла темдек, ис, шымырт,
Судурга энчейип эм кара.
Өчөөр күүндүнүн жүзине
Өрттій сөстөрді сен ташта.

Кийик дешти. Көргөйис,
Кемибис кийик болбогой?
Бистин жылдызыс күйерде,
Сенийи чыкпаган туш болбой!

Алтай јоныбыс ујан ба?
Ајса чактар кезеткен?
Је түней ле бүткүл кижилик
Бир тазылдан өс келген.

Куу тонду гунндарын
Бис болгоныс ундыба.
Скифтердин бис калдыгы —
Истерис алтай корымда.

Монгол јеринин элкеми.
Кереестү таштар јанында.
База ла угы-төзимди
Бедреп јүредим јорыкта.

Чаңкыр куйундар келеле,
Чарактый учурарга ченешкен.

Чакы ошкош таштарда
Чарылып сөстөр бичилген.

Тонгыкүйүк деп ойгорыс
Тоолоп та нени жартады.
Көк түрктөр эрмеги
Көксиме канайып жарады?

Төлөс, тодош улус деп,
Төрбөлжиде мында бичилген.
Алтай улустын уйазы
Айса мынанг истелген?

Таш чакыны кучактап,
Та кандый үндөр сезедим.
Алтынчы чактын жүзине
Алтайдын уулы көрөдим.

Ачу аракыдан мен чачып,
Алтайым жагын жагдадым.
Жебренде жүргөн абалар
Амзагай деп санандым.

Жагыс тизеге чөгөдөп,
Жагарлу чөөчөй бередим,
Озодо жагыбыс эм тирү,
Ончозына күндү ийедим.

Алтайда күйген одыбыс,
Эмдиге жарык күйгенче,
Ардак жүрүм бис таптыс,
Жүрегис омок жүргенче.

Агаштан бүткен эмезис,
Албатылардын бис балдары.
Ургүлжи өйдиг түбинен
Уезин көргөн уулдары.

Темдектер, истер арттырып,
Тегиндү эмес жүргенис.
Жебренде күйген одыстың
Жаркынын алып келгенис.

Монгол жер, 1984

ЭСКЕ АЛГАНЫ

Жай. Монголия. Смеляков.
Чөл. Тенгери. Булуттар.
Тайлөңкө сүүнчил кожондоп,
Жайканат кызыл тюльпандар.

Россиянын жаан поэди —
Ырыс оны угарга.
Жангыс ла кату кеберлү
Күүнине жолды табарга.

Кадалгак курч көстөриле
Кезе сени ајыктаар,
Оноң кабактарын жемирип,
Нени де терең сананар.

Кандый да көгүсте үниле
Улгерлерин кычырар,
Тарма чачып ийгендий,
Улус тыгдап, тым турар.

Кол чабыжу јынғыртына
Колын јангып отурар,
Поэттердин үлгерин
Лаптап туруп ол угар.

Жарабаза, кыјырантып,
Туура көрөр, танкылаар.

Жараза, кичинек күлүмжи
Чырайын онын жарыдар.

Онон Орхоннын жанында
Ол балыктап отурат.
Тырландаган балыкка
Сүрекей сүүнип каткырат.

Элбек жаланга чыгала,
Энчейип нени сананат?
Көк чөлдөрдүн түбинде
Көрүнбес нени аяктайт?

Улу лама айлында
Бис отурдыс күндүдө,
Жебрен мөнгүн аяктан
Кымыс ичтис серүүнде.

Армян коньякты көдүрип,
Смеляков көрөт ламага:
«Слердин жанла ачуны
Ичерге, өрөкөн, жараар ба?»

Карган лама Гомбожап
Каткырымзыйт тымыкта.
«Будда жангы жалакай,
Улу айылчы ууртагай.

Килинчек онон болбойтон,
Кирезинде оны ичкенде.
Артык болбой ол кайтсын,
Ичпей оны жүргенде...»

Күлөр тагылда көк арчын,
Чаңкыр ыжы чөйилет.
Жулаларда үспекчиндер
Жалбыштары үргилейт.

Күлөр чырайлу бурхандар
Күлүмзиренет храмда,

Көнгөрө жыгылып монголдор
Мүргийт Будда кудайга.

Библиотека мында бар,
Жүстөр томдор тургулайт.
Төбөт, монгол тилдерле
Жүсжылдыктар куучындайт.

Кудай жаңыла наука
Кучактажып ол алган.
Медицинада ойгор ачылта
Мында айса жажынган?

Бичиктерди, храмдарды
Ажыктап турган Смеляков,
Тас башту ламалар
Мүргиген мында кожондоп.

Тап этире коньякты
Ууртап ийдис, канайдар.
«Алкыш агару, өрөкөн!»
Өрө туруп, эм жанар.

Кенете югослав уулдарла
Гостиницада жолыгыш.
«Черемшинаны» кожондоп,
Таң атканча отурыш.

Кем де укпаган үлгерин
Смеляков энгирде кычырар,
Кабактары бүркелип,
Кабак ичер, арбанар.

Сөстөри онын кылыштый,
Кезе чабар, жалтанбас.
Дипломатия керек жок,
Көндүрө айдар, жажырбас.

Бир катап айлына
Ярослав Васильич кычырган,

Кандый да јобош, јалакай
Ол мени уткыган:

«Аржан, эртен дачама
Айылдап кел, амыра».
Мен айткам: «Эртен ле
Учуп јадым, јанарга».

Көстөри сооп, кенете
Меге көргөн удур,
Улу поэттинг ол сыйын
Не албадым ол тушта?

Јылдар өтти, сананзам,
Өй бурылбас, канайдар.
Кыска ол тушташка
Айса айлар, јыл турар!

Монгол јер, салкындар
Казалап учат кожондоп,
Јердин ынаарлу учында
Көрүнөт меге Смеляков.

Монгол јер, 1983

ТЕНГИСТИН ЧЫРАЙЫ

Талайды билбезим. Ташту Төрөлим
Такып ла мени јолго үйдешкен.
Бийикте өскөн јажыл мөштөрим
Билип тургандый эзендү үшкүрген.

Түн. Карануй. Толкулар огырып,
Амырын ундып, керепке табарган.
Чакпындар бийик јылдыстарды јунуп,
Керептинг јанында та не ыйлаган?

Тенгистинг ээлү кимиртин тындап,
Тегине ле мен палубада тургам.

Онын улу чырайына карап,
Ондоп болбой, та не коркыгам?

Жайбас эдип кереп жыгылза,
Жалынанг онын тударын ба сен?
Көбүктелип келген толку алдына
Көмүлип, ойто чыкпазын сен!

Бүгүн мен толку болгойым.
Сен жарат болуп арткайын.
Алтайымда маяктын одындый,
Кайра жолым жарыдып тургайын.

Сенин жүрүминде, ой, көөркийим,
Мен жарат болуп тургайым.
Иженчиле, каруузышла жажына
Карыганча курчай алгайым.

Өскө жарат кычырат бойына,
Өскө тала тартат бойына,
Нени жоктойт бүгүн көзим?
Жүрегимде менин кандый сезим?

Мен бийик салымга бүдөдим,
Мен бийик жылдыска көрөдим.
Бүгүн сен жарат — мен толку.
Эртен мен жарат — сен толку.

Онын учун тенгис эрке опту,
Онын учун толкуда омок жаңар.
Жылдыстар күйет чокту, чокту,
Олор эзенимди Алтайыма апарар.

Тымык тенгис, декабрь, 1981

ЖОЛДО САНАА

Талайда учат чайкалар
Та неге де чангырып,
Карайлап келет толкулар
Ачу тамчылар чачылып.

Ыраак кару жараттар
Там ла сысту кычырат.
Түштүк талай. Изү жай,
Кызыл тандак тартылат,
Карлу город Томск
Катап ла кирет санаама.
Балам анда үренет,
Иженет кандый салымга?
Соокко тонбой жүрү не?
Курсагы онын тойу не?
Кожо үренген нөкөри
Өөркөтпөй туру не?
Менин жолым түс эмес,
Жастыргам ла кыйналгам.
Эң ле кару најыма
Жамандадып айттыргам.
Тату сүүштинг ачузын
Такып, такып мен билгем.
Танталай чечек үстине
Таң атканча эңчейгем.
Жүрүмди ойто баштазам,
Жүрөп эдим чек башка,
Каргаган неме жүзине
Каткылу сөсти сен ташта.
Же сени, кайран уулчагым,
Канайып корып аларым?
Жүс жеткерлү жүрүмнунг
Жажыдын канай тыныырым?
Ачу тусту тамчылар
Жүзиме менин чачылат.
Карлу город Томск,
Кайда да ыраакта саналат.

Кыдат талай, декабрь, 1981

БАЖАЛЫКТАР

Түнгүрим менин, гүпүлде

- 5 Мен Алтайдын тоорчыгы
- 7 Көөрөм бистер
- 9 Уй кижинин колдору
- 10 Көзүк жанында
- 12 Энебиске
- 13 Космостон келген келин
- 14 Кажы ла өлөңдө
- 16 Алтай жаңар
- 18 Түнгүрде
- 21 Жуучылдын мөжи
- 24 Жаш тужын
— Сүүжинди бербө
- 27 Жүректө бүткүл телекей
- 28 Менин тужим
- 31 Бистин бийигис
- 33 Жайлуда тушташ
- 35 Түнгүрим, түпүлдө
- 38 Жалакай күлүмү
- 40 Санаада бичилген самара
- 41 Өлбөгөннин очинде
- 43 Сыйным керегинде үлгер
- 45 Сут
- 46 Лицей
- 49 Кураан ла мен
- 51 Поэт уулдарга
- 52 Көктөш лө мен
- 54 «Ак карларга, куйунга ородын...»
- 55 Алтайдын сүнези
- 57 Жаратла айрылыш
- 60 Низаминин жеринде сананган санаа
- 62 Атанганы
- 65 Өчпөс жылдыс
- 66 Алтын сыным
- 67 Тенгис кечире
- 69 Черүге атанган уулдарды үйдежип
- 70 Менин кудайым
- 72 «Жүрүм керек, жолдор, жолыгыш...»
- 73 Жаш жүрүмнин күүзинен
- 75 Аймара ла бис
- 77 Жыгылып ыйладым

Оско телекей чырайы

- 80 Элес эткен журуктар
86 Токио. Эгир
88 Токионун оромунда тушташ
90 Ыраак жараттар
93 Нарынчечек
94 Темдектер
97 Эске алганы
100 Тенгистин чырайы
101 Жолдо санаа

АДАРОВ АРЖАН (ВЛАДИМИР) ОИНЧИНОВИЧ

**БОЛЬ МОЕЙ ЛЮБВИ
СБОРНИК СТИХОВ
НА АЛТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

Художник **В. ЧУКУЕВ**

Рецензенты **П. САМЫК, Э. ПАЛКИН**

Редактор **З. ШИЖИНА**

Художественный редактор **В. ОРТОНУЛОВА**

Технический редактор **М. ШЕЛЕПОВА**

Корректор **Г. ЕЛЕМОВА**

Сдано в набор 22. 06. 84.

Подписано в печать 25. 07. 84.

АН 13191.

Формат 70x90 1/32.

Бум. тип. № 1.

Гарнитура школьная.

Печать высокая.

Усл. п. л. 3,8.

Уч.-изд. л. 4,24.

Тираж 1000 экз

Заказ 2268.

Цена 45 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжно
го издательства, 659700, г. Горно-Алтайск, 36
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунисти-
ческий, 27.

45 акча

Горно-Алтайск
1984